

HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUM

MARIE OLLI

12.B KLASS

IMPROTEATER EESTIS

JUHENDAJA: MONIKA PIIRIMÄE

SISSEJUHATUS

Improteater on uudne teatrikunsti žanr, milles näitlejad mõtleavad kogu etenduse sisu välja kohapeal, st improviseerides. Uurimistöö eesmärgiks oli kajastada improteatri arengulugu maailmas ning uurida, kuidas jõudis improteater Eestisse ja milline on selle roll tänapäeval. Töö esimene pool põhineb eesti- ja ingliskeelsetel kirjalikel allikatel. See kirjeldab kaasaegse improteatri kui žanri teket ning koondab teabe selle leviku kohta Eestis, andes lühiülevaate ka praegu tegutsevatest truppidest ja nende tegevussuundadest. Uurimistöö teine pool analüüsib töö autori poolt viie Eesti impronäitlejaga läbi viidud intervjuusid, kahel improteatريفestivalil tehtud publikuküsitlusi ning töö autori enda kogemusi improkoolitustel osalemisest. Uurimistöö selgitab improteatri vormi eripärasid ning kuidas mõjutab improteater vaatajaid, näitlejaid, harrastajaid ning Eesti ühiskonda üleüldiselt. Improteatri muudab eriliseks vahetus, uudsus ning interaktiivsus: etenduse sisu mõeldakse välja kohapeal ning inspiratsiooni küsitakse vaatajatelt. Seetõttu on iga etendus unikaalne ning aitab oma põnevuse ning ettearvamatusena vaatajatel argirutiinist põgeneda. Improteater arendab näitlejate loovust, spontaansust ning meeskonnatööd, mistõttu on see populaarne ka harrastajate seas. Kuigi improteater on Eestis veel üsna uus nähtus, võib senise publikuhuvi ja žanri mitmekesisuse põhjal loota, et järgnevate aastate jooksul muutub see veelgi populaarsemaks, mitmekesisistades meie teatrimaastikku.

SISUKORD

Ülevaade improteatri ajaloost	5
1.1. Improteatri teke maailmas.....	5
1.1.1. Improvisatsiooni ja komöödia teke.....	5
1.1.2. <i>Commedia dell'arte</i>	6
1.1.3. Improvisatsiooni ja džassi seosed 20. sajandil	8
1.1.4. Improvisatsioon New Yorgis: Labooriumteater, Lee Strasberg	9
1.1.5. Improvisatsioon Chicagos: Viola Spolin, teatrimängud, The Second City Theatre	10
1.1.6. Teatrisport Inglismaal: Keith Johnstone.....	11
1.2. Improteatri ajalugu Eestis.....	12
1.2.1. Esimene teadlikum improvisatsiooni kasutamine (VAT Teater)	13
1.2.2. Esimesed koolitajad jõuavad Eestisse (2008–2009)	13
1.2.3. Esimesed improtrupid (2009–2011).....	14
1.2.4. Esimene improteatrisuunaline üritus ning rahvusvaheline külalissetendus (2012)	15
1.2.5. Improteatri populaarsuse kasv (2013)	15
1.2.6. Uued trupid (2014–2015)	16
1.2.7. Improteatri edasine levik (2016–...).....	18
1.3. Aktiivsemad Eesti grupid ja toimuvad üritused	19
1.3.1. Eesti Improteater.....	19
1.3.2. Improteater IMPEERIUM	20
1.3.3. Jaa Improteater	20
1.3.4. Ruutu10.....	21
1.3.5. Tilt.....	21
1.3.6. Muu	22
UURIMISTÖÖ TULEMUSED JA ARUTELU	23
1.4. Improteatri vorm	24
2.1.1. Improteater <i>versus</i> klassikaline teater	25
2.1.2. Etendusteks valmistumine	26
2.1.3. Etenduste eesmärk, sihtgrupp ning reklaam	28
1.5. Improteatri olulisus	29
2.2.1. Improteatri mõju näitlejatele	29
2.2.2. Improteatri mõju harrastajatele	30
2.2.3. Improteatri mõju vaatajatele.....	32
2.2.4. Improteatri mõju Eesti ühiskonnale.....	32
KOKKUVÕTE.....	33
SUMMARY	35
KASUTATUD KIRJANDUS	36
Lisa 1. Näitlejatega tehtud intervjuudes kasutatud küsimused	40

Lisa 2. Näitlejatega tehtud jätkuintervjuude küsimused	41
Lisa 3. Publikuküsitluste küsimused	42
Lisa 4. Publikuküsitluste küsimused inglise keeles	43
Lisa 5. Eesti improtruppide koosseisud 19.11.2017 seisuga	44

SISSEJUHATUS

Improteater on teatrikunsti vorm, kus kõik laval toimuv mõeldakse välja kohapeal. Improetendusel puudub lavastaja ning tihti ka stsenaarium, lugu sünnib vaatajate pakutud ideedest ning näitlejate seostest nendega. Näitlejad saavad ise otsustada laval toimuva sisu, koha ning ajastu üle (Ivask, 2011). Kuigi improetendused luuakse kohapeal ning loo sisu planeerida ei saa, on vajalik näitlejate ettevalmistus. Väga olulisel kohal on meeskonnatöö, pidev valmisolek ja tähelepanu, esinemisjulgus ning seoste loomine. Seetõttu on improteatriteemalised koolitused kasulikud ka neile, kes aktiivselt näitlemisega ei tegele. Kuigi Eestis on improteater veel võrdlemisi uus nähtus, siis kogub see kiirelt populaarsust.

Uurimistöö peaesmärgiks on välja selgitada, missugune on improteatri roll Eesti kultuuriruumis, kuidas mõjutab improteater aktiivselt sellega tegelevaid inimesi ning mida annab vaatajatele. Lisaeesmärgiks on uurida tänapäevase improteatri arengulugu maailmas ning koondada teave selle levimise ning erinevate truppide kohta Eestis. Sarnase sisuga õpilasuurimusi pole minu teada varem tehtud, mistõttu võiksid töö tarbeks kogutud andmed huvi pakkuda ka erinevatele Eesti improtruppidele.

Valisin selle teema, kuna improteater huvitab mind väga. Puutusin sellega esimest korda kokku kümnendas klassis (2013. aastal), kui käisin igal nädalal vaatamas Tartus Vilde lokaalis (praegune Vilde ja Vine) toimuvaid Eesti improtrupi Ruutu10 etendusi ning kord kuus Improteater IMPEERIUMI etendusi Genialistide klubis. Alates 2014. aasta suvest kuni 2015. aasta sügiseni tekkis mul etenduste külastamisel paus, kuna veetsin aasta vahetusõpilasena Eestist eemal. Mu huvi selle Eestis üsna uue, aga kiirelt leviva žanri vastu jätkus, näiteks vaatasin truppide etendustest tehtud videosalvestusi. Uurimistööga tegelemine andis võimaluse selle žanriga sügavamalt tutvuda ning suunas ka mind ennast improteatriga tegelema.

Uurimistöö koosneb kahest suurest osast: kirjanduse ülevaatest ja kogutud andmete analüüsist. Esimene sisupeatükk käsitleb improteatri teket maailmas ning improteatri ajalugu Eestis. Kuna improteatri tekkest maailmas leidsin eestikeelseid usaldusväärseid ja ammendavaid allikaid vähe, toetusin pigem ingliskeelsetele materjalidele. Kasutasin peamiselt internetiallikaid: raamatuid, artikleid ja kodulehekülgi ning üht trükitud raamatut (A. Frosti ja R. Yarrowi „Improvisation in Drama, Theatre and Performance: History, Practice, Theory“). Eesti improteatritruppide ning erinevate ürituste kohta lugesin peamiselt truppide kodulehtedelt ning osa infot sain ka näitlejatega läbi viidud intervjuudest.

Uurimistöö teises, analüüsivas osas oli mu sihiks kaasata võimalikult palju vaatepunkte, seega kogusin infot improteatriga kokku puutuvatelt inimestelt. Esmalt viisin läbi intervjuud viie

näitlejaga erinevatest Eesti improtruppidest. Intervjuude eesmärk oli teada saada, kuidas nende arvates aktiivselt improteatriga tegelemine inimesi mõjutab, milline on Eesti improteatri eripära ning kuidas trupid üksteisest erinevad. Teiseks viisin läbi publikuküsitlusi kahel 2017. aastal toimunud improteatritele suunatud festivalil: rahvusvahelisel improteatrite festivalil Tilt ning improtrupi Ruutu10 korraldatud festivalil Festival. Küsitluste eesmärk oli uurida ka improteatri vaatajaid, nende arvamust improteatrist ning peamisi viise etenduste kohta teabe saamiseks. Lisaks sellele osalesin ka ise improteatriteemalistes töötubades ja kursustel, et paremini suhestuda improteatri ning selle erinevate tahkudega.

Ülevaade improteatri ajaloost

Mõiste „improvisatsioon“ tähenduses „improviseeritult musitseerima“ sai alguse prantsuse *improviser*’ist (midagi ette valmistamata komponeerima või ütleva), itaalia *improvisare*’ist („ette valmistamata rääkima või laulma“) ning ladina *improviso*’st (*in* -mitte + *provisus* – ette nähtav, aimatav). Muusikast levis see sõna üleüldiseks mõisteks, mis tähendab impulsi ajal käitumist või esinemist. (Harper, 2017)

Improteater tänapäeva mõistes on „kaasaegne ja nõudlik teatrikunsti vorm, kus artistid loovad kogu etenduse kohapeal, lastes end esinemishetkel publikul inspireerida“ (Alla, 2015). See on populaarne teatrižanr kogu maailmas, avaldades positiivset mõju nii vaatajatele kui ka näitlejatele endile. Kuigi Eestisse jõudis improteater alles hiljuti, viivad selle juured aga lausa tagasi antiikaega.

1.1. Improteatri teke maailmas

Tänapäeval eksisteerib maailmas sadu improtruppe, pakkudes erinevaid elamusi veel suuremale arvule vaatajatele. See žanr kogub aina rohkem ja rohkem menu tänu vahetusele, uudsusele ning ettearvamatussele. Improteater sellisena, nagu teda praegu tunneme, tekkis aga alles 20. sajandil. Järgnev alapeatükk käsitleb improvisatsiooni kui teatrivõtte teket, selle jõudmist teatrisaali kuni tänapäeva olulisemate improteatrite loomiseni.

1.1.1. Improvisatsiooni ja komöödia teke

Improvisatsioon pole uus nähtus ei teatrietendustes ega ka väljaspool. Selle algatajaks võib pidada mitmes kultuuris esinevat šamaani tegelaskuju, kes suhtleb teispoolega, räägib

lugusid ning ennustab tulevikku. Improvisatsiooniga seobki teda spontaansus, ettearvamatus ning võime öelda „jah“ rohkemale kui silmaga nähtavale. Šamaani rituaalidest kasvasid välja narrid, kes tegid esialgu vaid rituaalide üle nalja. Samas olid nad rituaalide oluline osa, kes esindasid n-ö vaimset mandumist, esitades näiteks laste ja noorte seksuaalfantaasiaid ning muid tabuteemasid. (Frost, Yarrow, 2016, lk xvii)

Varsti aga eraldus narri tegelaskuju šamaanirituaalidest. Õukonnannarr on universaalne nähtus paljudes kultuurides, näiteks India sanskritidraamas esineb ta poolearulise teenri Vidusakana, Vana-Kreekas nimetati narre muuhulgas *planoïdeks*. Erinevaid piirkondi ühendav element oli see, kuidas narr suhtles publikuga: ta pidi looma inimestega kiirelt kontakti ning hoidma endal nende tähelepanu keset linnamüra. Tänu oma võimele improviseerida said narridest privilegeeritud poliitilised satiirikud, kes ei pidanud tsensuurist hoolima. Narre võib pidada esimeseks puhtaks improvisatsiooni väljenduseks, kuna nad pidid suutma kiiresti reageerida ning leidma üllatavaid elemente ning võimalusi igas situatsioonis. (Frost, Yarrow, 2016, lk xviii–xix, xxi)

1.1.2. *Commedia dell'arte*

Esimesed märgid teadlikult improviseeritud teatrikunstist pärinevad renessansiajast. *Commedia dell'arte* (professionaalide komöödia) tekkis Itaalias 16. sajandil vastukaaluks *commedia erudita*'le ehk *commedia sostenuta*'le (teadjameeste komöödia), mida kirjutasid teatri õukondlikud amatöörkirjanikud 16.–17. sajandil Itaalias. (Frost, Yarrow, 2016, lk 7) Andmed esimesest *commedia dell'arte* trupist pärinevad 1545. aastast. Varaseim selle stiili poolest tuntud teater on 1568.–1604. aastal töötanud Gelosi, mida juhtisid Fransesco Andreini ja ta naine Isabella. Peale Itaalia oli *commedia dell'arte* populaarne ka Prantsusmaal, kus seda nimetati Itaalia komöödiaks, ning Inglismaal, kus *commedia dell'arte* elemente kasutati lihtsustatud viisil klounide ning pantomiimi vaatamängudel. (Commedia dell'arte, 1998) Lisaks levisid teiste maade kultuuridesse ka mõned *commedia dell'arte* tüüptegelased: Saksamaal ja Austrias Hanswurst ja Kasperle, Inglismaal Punch (Pulcinella) (Medieval theatre, 1999).

Suurematel ning laialdasemalt tuntud teatritel oli võimalik palgata oma näitetrupp, lisaks akrobaate, tänavakunstnikke ja muid meelelahutajaid (Commedia dell'arte, 1998). Vaesemad näitlejad käisid tavaliselt kaasas näiteks Veneetsia isehakanud ravitsejatega, kes kauplesid turgudel oma kaubaga. Näitleja ehk *zanni* kasutas oma oskusi, et meelitada oma nutikate improviseeritud sketšidega rohkem rahvast kaupa ostma. Enamasti teeskles ta enda ülemuse narrimist. (Frost, Yarrow, 2016, lk xix)

Algselt *commedia dell'arte* lihtsalt eristaski õppinud ja tunnustatud professionaalide teatrit isehakanute omast. See oli lai mõiste ning sel oli palju alavorme, näiteks *commedia alla maschera* (maskeeritud komöödia) ja *commedia all'improvviso* (improviseeritud komöödia). Andrea Perrucci 1699. aasta teos „Dell'arte rappresentativa, pemeditata ed all'improvviso“ selgitab selle aja improvisatsioonilises vormis komöödiat. Näitlejad kandsid lihtsaid riideid ning kindlaid nahast poolmaske, mida esindavaid tegelasi nad tundsid läbi ja lõhki. (Medieval theatre, 1999 ning Rudlin, 2003, lk 13–14) Enamasti olid need äratuntavad tüüptegelased, kuid näitlejatel oli lubatud ka uusi maske luua: see aitas nii kaasa traditsioonide säilimisele kui ka nende mitmekesistumisele. (Medieval theatre, 1999) Kuna maskid katsid ära suure osa näitlejate näost ning seega miimikat (näoilmeid) nad oma emotsioonide väljendamiseks kasutada ei saanud, oli žestide tähtsus väga suur. Tuntuimad *commedia dell'arte* maskid olid noored armastajad, nende koomilised teenrid (nimeks Arlecchino, Pulcinello, Pedrolino, Scapino või muu), teenijatüdruk (Rosetta või Columbina), armuihas koomiline vanamees Pantalone, vana koomiline kodanikuhärra või arst *Il Dottore* ning arg ja hooplev sõdur *Il Capitano*. (Tonts, 2016, lk 46)

Kui sama ajastu *commedia erudita*'t mängiti enamasti õukondades siseruumides privaatsel lavadel ning maskideta, siis *commedia dell'arte* viidi aga avalikele vabaõhulavadele. Ka *commedia dell'arte* improviseeritud alavormis *commedia all'improvviso*'s jätsid professionaalsed impronäitlejad vähe juhuse hooleks: etendus on küll improviseeritud, kuid samu etendusestruktuure ning -teemasid harjutati varem läbi. Seda nimetatati ka *commedia a soggetto*'ks ehk see baseerus kindlal näitlejatele tuttavatel teemadel või stsenaariumil (*canovaccio*). (Rudlin, 2003, lk 14, 53) Ainestik võeti tihtipeale klassikalisest *commedia erudita* kirjandusest (Medieval theatre, 1999). Improvisatsiooni kõrval täitsid suure osa näitemängust koomiliste teenrite etteõpitud naljad. Need jagunevad kaheks: akrobaatilisel osavusel põhinevad naljad (*lazzi*) ja vempu sisaldavad pikemad stseenid (*burle*). (Tonts, 2016, lk 45)

Commedia dell'arte näitlejad olid väga mitmekülgsed ning võimekad: nad oskasid laulda, tantsida ning valdasid nii sõnakunsti, akrobaatikat kui ka pantomiimi. (Tonts, 2016) Kuna näitlejad mängisid enamasti kogu oma elu sama teatritrupi koosseisus ning sama tegelaskuju, said nad arendada oma oskused sellisele tasemele, mis varasemas Itaalia teatris puudus. Teine suur erinevus oli esimeste professionaalsete näitlejannade ilmumine, nt Isabella Andreini, kuigi naiskarakterite välja arendamine ei olnud siiski nii põhjalik kui meestegelaste puhul (Medieval theatre, 1999).

Commedia dell'arte ja seega ka selle alaliik *commedia all'improvviso* püsisid Euroopa teatrites kolm sajandit, leidsid paljudes maades mitmeid kohalikke variatsioone ning mõjutasid oluliselt laialt tuntud näitekirjanikke, nt Shakespeare'i, Moliere'i, Marivaux'd, Gozzit ja Goldonit. 18. sajandil lükkas aga uue, suletud, luksusliku ning väljapeetud teatri areng traditsioonilise

komöödia tagaplaanile. Ka lavastaja roll muutus: varasemalt oli ta tööks lihtsalt proovide läbi viimine, kuid nüüd sai ta õiguse etenduseks harjutamist oma visiooni järgi teha. Lavaline loovus muutus ebasoovitavaks, õiged žestid ja liigutused õpetati pigem näitlejatele selgeks, kui loodi koostööna (Frost ja Yarrow, 2016, lk xx).

Eesti teatri suurim õnnestumine *commedia dell'arte* žanris on 1991. aastal Ugalas lavale jõudnud Carlo Gozzi „Armastus kolme apelsini vastu“, kus lavastaja Elmo Nüganen mängis ise juhmi ning koomilist Pantalone tegelaskuju. Improvisatsioonilisele teatrile omaselt erinesid kõik etendused üksteisest, kuna näitlejad põimisid neisse päevakajalisi nalju, näiteks poliitika ja telereklaamide teemadel. (Tonts, 2016, lk 47)

1.1.3. Improvisatsiooni ja džässi seosed 20. sajandil

20. sajandil levis improvisatsioonivõtte kasutamine muusikas, mis soodustas tänapäevase improteatri väljakujunemist. Džässi ongi nimetatud improvisatsiooni esimeseks väljundiks 20. sajandil. (Schuller, 1968, lk 58). Džässi peetakse kõige vabamaks ning avatumaks lääne kultuuri kunstidest. Improvisatsioon tähendab justkui kõige varasemalt tehtu kõrvalejätmist, kuid enamasti õpivad ka kõige tuntumad džässmuusikud kõigepealt teiste järgi, kelle helikeelele ning -tehnikatele toetudes nad hiljem improviseerida saavad. (Sternberg, 1999, lk 236)

Chicago on üks olulisi džässi ning improvisatsioonilise teatri kokkupuutepunkte. 1920ndatel oli džässi hiilgeaeg just selles Ameerika Ühendriikide linnas. Praegu on Chicagost kujunenud üks olulisemaid ning aktiivsemaid improteatri sõlmpunkte maailmas, ka Eesti impronäitlejad on seal end täiendamas käinud. (Ilmjärv, 2006, lk 15)

Tänapäevalgi kasutavad mitmed improteatrid etendustes džässi, näiteks The London Improv Theatre. Krakovsky (2015, lk 179) on samuti kirjutanud improvisatsiooni sarnasest mõjust nii teatrilaval kui ka džässis: see võimaldab laval unustada ranged reeglid ning varem selgeks õpitud võtted. Improvisatsioon töötab, kui esinejad kombineerivad selgeks õpitud reegleid ja nii positiivseid kui ka negatiivseid kogemusi seoses viimaste järgimise ning tõlgendamisega. Soov luua midagi uut paneb inimese arutlema standardsete mõtteviiside üle erilise tähelepanuga.

1.1.4. Improvisatsioon New Yorgis: Laboriumteater, Lee Strasberg

Üks esimesi kohti, kus improvisatsiooni hakati kasutama ka teatrikunstis, on New York. Improvisatsiooni kasutamine teatris jõudis New Yorki tänu Richard Boleslawskile, Poola päritolu näitlejale, kes oli õppinud ühe klassikalise teatri suurkuju Stanislavski käe all Moskvast. 1922. aastal sõitis Boleslawski New Yorki, kus ta töötas lavastajana ühes immigrantide revüüteatris. Pärast Moskva Kunstiteatri tuuri USAsse kasvas seal huvi Stanislavski õpetuste vastu. Tänu sellele kutsuti Boleslawski juba 1923. aastal vene tehnikatele keskenduvat Laboratooriumteatrit (Laboratory Theatre) juhtima. Temaga liitus endine Moskva Kunstiteatri näitleja Maria Uspenskaja.

Laboratooriumteater õpetas kolme põhilist aspekti: esiteks näitleja hääle ning keha kasutamist, teiseks väljenduse sisemiste vahendite viimistlemist, mis võimaldasid näitlejal lavastuse stseenidesse rohkem sisse elada, ning kolmandaks näitleja intellektuaalse ja kultuurilise maailmapildi laiendamist. Boleslawski ning Uspenskaja õpetasid just teist aspekti, kasutades selleks Stanislavski tehnikaid. Kuna Boleslawski aeg kulus põhiliselt Laboratooriumteatri esindusgrupile, jäi Uspenskaja tööks õpetamine, keskendudes väikestele grupiimprovisatsioonidele, minutipikkustele stseenidele ning karakteritööle. Ta eesmärgiks oli õpetada näitlejatele ühenduse saamist stseeni ja üksteisega ning nende muutustele reageerimist improviseeritud situatsioonides, näiteks rongijaama keskkonnas. New Yorgi stiili iseloomustabki keskendumine stseenile ning kaasnäitlejatele ning neilt inspiratsiooni ammutamine. Boleslawski juhitud Laboratooriumteater töötas 1929. aastani ning sealt võrsus mitmeid hiljem tuntuid figuure teatrikunstis, näiteks Stella Adler, Ruth Nelson, Eunice Stoddard, Francis Fergusson, Harold Clurman ja Lee Strasberg. (Frost, Yarrow, 2016, lk 38–40)

Laboratooriumteatri õpilane ning hilisem New Yorgis tegutseva Näitestuudio (Actors' Studio) direktor Lee Strasberg tuli välja oma viisiga improvisatsiooni kasutamiseks teatrikunstis. Kui Stanislavski toonitab tegevussuuna ja karakteriloomet kaudu kajastatud järjepidevust, siis Strasbergi meetodi puhul on olulised emotsioonid, mis on tihti lausa väljapurskeid meenutavalt võimsad ning esindavad pigem killustatud kui endaga sina peal olevat inimest. Tegelasel avaldub lõhestunud vaimu kaudu, kes heitleb lavastuse rangete piiride vastu. Näitlejad kasutavad kehakeelt ja muid mittesõnalisi võtteid, minnes tihti vastuollu etteantud tekstiga. Laiendades või lühendades skripti, tuleb tihti ette improviseeritud osi. Improvisatsioon ongi Strasbergi järgi karakteriloomes keskne. Etendusteks harjutades pidid näitlejad tihti läbi tegema improviseeritud stseene, kus nad mängisid sama tegelast eri olukordades ning teiste tegelastega kohtudes, luues nii karakterile ulatusliku sisemaailma. Kaksteist aastat Strasbergi juhendamisel töötanud Lorrie Hull rõhutab, et improvisatsioonil peab olema igas harjutamise faasis kindel eesmärk. Ta tegi ka nimekirja viisidest, kuidas improvisatsiooni saab kasutada

tavalisest näitlejatreeningutest kuni improviseeritud elementide kasutamiseni valmis etenduses. (Frost, Yarrow, 2016, lk 40–42)

1.1.5. Improvisatsioon Chicagos: Viola Spolin, teatrimängud, The Second City Theatre

Teine improteatrihäll USA-s on Chicago. Seal avati esimene tavateater juba 1847. aastal ning sellest ajast on Chicagot peetud üheks olulisemaks Ameerika teatrienergia allikaks. Chicago improteatri stiil põhineb erinevate inimeste panusel, selle eripäraks on just näitlejate ning publiku vahelise suhtluse rõhutamine. Kui New Yorgi stiili puhul ammutavad näitlejad inspiratsiooni pigem stseenisiselt, reageerides täpselt kaasnäitlejate liigutustele, siis Chicago stiili puhul on oluline ka kontakt publikuga. (Frost, Yarrow, 2016, lk 38, 43)

Üheks tänapäevase improvisatsioonilise teatri eelkäijaks ja teatrimängude loojaks peetakse Viola Spolinit (1906–1994). Nooruspõlves elas ning õppis ta Chicagos Neva L. Boydi juures, kes asutas harrastusõppekooli Chicago Hull House'is. 1927.–1941. aastal töötas Boyd Illinois' Northwesterni ülikoolis sotsioloogina, õpetades mänguteooriat, juhtimist ning grupiorganiseerimist. Ta tegi koostööd ka New Yorgis elanud Margaret Naumburgiga, kuna mõlemad olid umbes samal ajal jõudnud järeldustele, kui olulised on mängud lastele suhtlemise ja sotsiaaluskuste õpetamisel. Koos kirjutati kogumik umbes kolmesajast laste mängust. Boydi töö sotsioloogiliste, füsioloogiliste ning psühholoogiliste aspektidega mängude teooria juures mõjutas ning inspireeris oluliselt ka Viola Spolinit. (Frost, Yarrow, 2016, lk 43–44)

Viola Spolin alustas õpetaja ning teatrikunsti juhendajana Chicago Tööprogressi Administratsioonis (Works Progress Administration), töötades välja „mittesõnalise, mittepsühholoogilise meetodi“, et trennida oma õpilasi kasutama näitekunsti ka kogukonnatöös. Ta tõi Boydi teooriad mängude kasutamisest praktikasse. Töötades inglise keelt mitterääkivate immigrantide ja nende lastega, lõi Spolin mitmeid mitteverbaalseid improvisatsioonimänge. Spolin oli esimene, kes hakkas improvisatsioonis kasutama publikupoolseid ettepanekuid. Sellest kujuneski hiljem välja Chicago improteatrile omane stiil. (Frost, Yarrow, 2016, lk 44)

1920. –1930. aastatel lõi Spolin koos oma poja Paul Sillsiga algselt Chicago Second City teatri näitetrupi jaoks mõeldud mängud, mis hiljem leidsid kasutust ka teistes kogukondades. Teatrimängud on lihtsad harjutused, mille abil tuuakse keerulised näitlemistehnikad mängulisse vormi. Iga mäng keskendub kindlale oskusele või tehnilisele probleemile (Sweet, 2010). Näiteks on tuntud impulsiivsust arendavaks soojendusmänguks „One Word at a Time“,

milles osalejad räägivad koos loo, lisades igaüks sellele ühe sõna korraga. (One Word..., 2017)

1952. aastal kolis Chicagosse teine improteatri suurkuju David Shepherson sooviga luua suuremate masside läbielamisi peegeldav teater, mis vastanduks Broadway kodanlikele lõbustustele. Ta sai inspiratsiooni *commedia dell'arte*'st ning soovis luua teatriansambli, mille stsenaariumid räägiksid tema kaasaja ühiskonnast. (Adler, 2017)

Paul Sills õppis samal ajal Chicago ülikoolis ning oli seal üks peamisi improvisatsioonilise teatri eestvedajaid. Koos David Shephersoniga asutati 1955. aastal „modernse *commedia dell'arte*“ suunaline teatritrupp The Compass Players, mille eesmärk oli luua kõigile inimestele kättesaadav teater. Sills kasutas oma ema välja mõeldud teatrimänge lühikestes improviseeritud *show*'des, mis järgnesid igale etendusele, et luua näitlejate vahel vabam õhkkond. Publiku kaasamine ja satiirilised ootamatu lahendusega lühinäidendid ehk sketšid tõid teatrile palju menukust. Varsti asendasid improvisatsioonilised sketšid kindla stsenaariumiga osad täielikult. Kuigi mõned teised selle ala viljelejad ning ka Sills ja Shepherd ise katsetasid ka improteatri teiste vormidega, jäi sketš peamiseks. Nende näitetrupp The Compass Players oli erakordselt edukas ning täitis hästi oma eesmärgi, tuues teatrisaali inimesi, kes tavaliselt sinna ei sattunud. See viis edasi Second City teatri loomiseni. (Adler, 2017)

The Second City teater avati 1959. aastal Ameerika Ühendriikides Chicagos, praeguseks on laienetud ka Torontosse ning Hollywoodi. Spolini õpetusi järgiv teater korraldab etendusi, omab komöödiaklubi ning ka teatrikooli. 1960. aastal hakati korraldama töötubasid, 1987. aastal said The Second City omanikeks Andrew Alexander ja Len Stuart. Andrew Alexander on nüüdseks teatrit juhtinud 42 aastat, ta on välja õpetanud palju tuntud näitlejaid. (Over 50 years..., 2017)

1990ndatel ilmnis taas rohkem uute struktuuride ja vormide otsimist, mida improteatris kasutada. Del Close, üks The Compass Playersi õpilasi, kes ühines The Second Cityga 1961. aastal, hakkas esimesena kasutama improvisatsioonis pikkvormi (st sama lugu vältab mitu stseeni või isegi vaatust), millega katsetasid hiljem ka paljud nooremad näitlejad. (Adler, 2017)

1.1.6. Teatrisport Inglismaal: Keith Johnstone

Teiseks olulisemaks alusepanijaks tänapäevasele improteatrile peetakse inglasi Keith Johnstone'i (sünd 1933). Ta on tegev lavastaja, õpetaja ja kirjanikuna ning improvisatsioonilisele teatrile spetsialiseerunud dramaturgina. (Who is..., 2017)

Keith Johnstone on enda lapseiga võrrelnud Quasimodo tegelaskujuga, see tähendab Victor Hugo romaanist „Jumalaema kirik Pariisis“ pärit groteskse välimusega vördjaliku kellalööjaga. Ta tundis häbi enda halva rühi, madala sportliku võimekuse, puuduliku rääkimisoskuse ning saamatuse pärast sotsiaalsetes olukordades, kuid õppis neid varjama. Samas märkas ta, et koolis, kus ta pidevalt saamatuse tõttu karistada sai, ei õpetatud talle eluks päriselt vajalikke oskusi. (Johnstone, 2014, lk ix)

Lapsepõlves kogetu inspireeris Johnstone'i Inglismaa Kuninglikus Õukonnateatris, kus ta töötas lavastajana, administreeris stsenaariumide osakonda. Lisaks sellele korraldas ta töötubasid, õpetas suvekoolides, tegi koolides ja muudes õppeasutustes sadu esitlusi ning andis tunde ka väljaspool Inglismaad. Näitlejaid treenides püüdis ta leida viise, kuidas neid muuta spontaansemaks, kiiremini reageerivamaks ning elavamaks, hoides meeles enda koolipõlve negatiivseid kogemusi. Ta kirjutas nimekirja „asjadest, mida õpetajad tal teha takistasid“, ja julgustas oma õpilasi tegema just vastupidist. Tema ühed kuulsamad tsitaadid on „Ära püüa nii palju!“ ning „Ole ebausutavam!“, kaotades nii tavalistele teatriproovidele omase ranguse ning pannes õpilased ise mõtlema. (Johnstone, 2014, lk xi-xii)

Johnstone on ka kahe legendaarse improvisatsioonitrupi, The Theatre Machine'i ning Loose Moose'i kaasasutaja. 1970ndatest alates töötab ta Kanadas Calgary Ülikoolis. Seal said ka lõpliku vormi improvisatsiooniline *show* „Theatresports™“, (Who is..., 2017), mille esimene etendus oli Pumphouse'i teatris 1977. aastal. Theatresports™i etendused on vaatamängud, kus kaks näitlejate võistkonda justkui võistlevad omavahel erinevatel aladel. Selline vorm julgustab esinejaid võtma riske ja nägema uusi vaatepunkte, kasutatavad elemendid (nt korvpallikorb, žürii, kommentaator jne) on vaid toetavas rollis. Etenduse sellist ülesehitust on jäljendatud teisteski improtruppides, kuid Johnstone ise rõhutab, et kõige olulisem on ideest aru saada. (What is..., 2017)

1.2. Improteatri ajalugu Eestis

Eestis on 2017. aasta seisuga neli erinevat improteatrikollektiivi, improteemaline jutusaade, rahvusvaheline improteatri festival Tilt ning mitmeid nii täiskasvanutele kui ka lastele suunatud improringe ja -töötubasid. Järgnev peatükk tutvustab improteatri kui žanri levimist ja arenemist Eestis, kirjeldab põgusalt erinevate koosseisude tegevust ning tutvustab toimunud üritusi ja projekte. Peatükk on peamiselt kokku pandud Jaa !improteatri hallatavalt kodulehelt leitud info ning nende intervjuude põhjal, mille viisin läbi viie Eesti eri gruppidest impronäitlejatega 2017. aasta suve alguses.

1.2.1. Esimene teadlikum improvisatsiooni kasutamine (VAT Teater)

Esimesi märke improvisatsiooni kasutamisest teatrilaval võib Eestis leida VAT Teatri juurest. Juba alates VAT teatri loomisest 1987. aastal olid mängukavas mitmed etendused, mille sisu oli loodud rühmaloomelise meetodil: teema lepiti varem kokku, kuid täpsed stseenid mõeldi välja koos improviseerides. Võtte on praegugi levinud, kuid toona oli see uus nähtus. Juba 1988. aastal tuldi välja etendusega „Tantsuimprovisatsioonid“, mis oli esimene mitmest sellisest, kus vaid loo algus ja lõpp olid kindlad, muu improviseeriti laval publiku ees. Improteatri alla võib lugeda ka 1987. aastal toimunud projekti koostöös Tallinna Loomaaiaga, kus näitlejad olid ühe päeva vältel valitud loomade puurides külastajate ees. Umbes samal ajal alustati koostööd Eesti *free-jazz*-ansambliga Tunnetusüksus, viimane koos tehtud etendus toimus 2011. aastal.

Hilisemalt on improelemente kasutatud näiteks lavastuse „Mina pean torti näkku lüüa saama!“ esimeses versioonis, mis esietendus aastal 1990 Tallinnas Teatri- ja Muusikamuuseumi hoovis, ning 1992. aastal välja tulnud lavastuses „Riivatu nunn“. Kuigi improvisatsioonil põhinevaid etendusi praegu enam VAT teatri mängukavas pole, kasutatakse improviseerimise võtet jätkuvalt teatritükkidele draamamaterjali loomisel ning prooviperioodil etüüdides. (Toikka, 2017)

2017/2018 hooajal korraldab VAT Teater nii õpilastele kui ka täiskasvanutele mõeldud erinevaid impronäitlemisele suunatud töötubasid. Neis jagatakse osalejatega improvisatsiooni tutvustavaid mängu ning tehnikaid, mis õpetavad partnereid kuulama ja tähele panema. Praegu on läbiviijateks Rauno Kaibiainen ning Mairi Tikerpalu, kes on mõlemad Improteater IMPEERIUMi liikmed. Varem juhendasid töötubasid Jaa Improteatri näitlejad Piret Soosaar ning Rahel Otsa. (Velberg, 2017)

1.2.2. Esimesed koolitajad jõuavad Eestisse (2008–2009)

Rednar ning Virko Annus õppisid 2007.–2010. aastal Soomes Helsingis Teatterikorkeakoulu ülikoolis teatriteaduse magistrantuuris ning Soomes oli improteater sel ajal juba väga populaarne. Nemad tõid Eestisse esimesed improteatri koolitajad: Risto Eloranta ning Jami Hyttineni Soome ühest vanemast improteatrist Stella Polaris. Kuuetunnisel koolitusel tutvustasid soomlased improteatri harjutusi ning improteatri kontseptsiooni ja filosoofiat. Koolitus oli suunatud põhiliselt Eesti teatriõpetajatele. Osalejate hulgas oli ka Rahel Otsa, kes aitas tookord tõlkimisega ning on praegu Eesti impromaastikul väga aktiivne. Koolitus toimus Tallinnas Kullo Kultuurikeskuses kahes osas: 1.–2. märtsil ning 8.–9. märtsil 2008. (Improteatri ajalugu, 2017)

2008. aastal moodustas Rednar Annus improteatrihuvilistest meeskonna Austrias Viinis toimunud kooliteatrite improvõistluse jaoks. Meeskond pandi kokku improhuvilistest noortest Rakveres ja 32. Keskkoolis, kus Annus õpetajana töötas, ning Kullo Kultuurikeskuse huviringi liikmetest. Trupi nimeks sai Impro-Nova. Võistlusel saavutati kolmas koht, neljaliikmelisest meeskonnast jätkavad näitlejakarjääri praegu Saara Kadak Rakvere teatris ning Jürgen Gansen Kuressaare Linnateatris. 21.–22. ning 28.–29. märtsil 2009. aastal toimusid Tallinna Toomklubis (praegune Tallinna Rahvakooli Teatrikeskus) improteatrilased jätkukursused. (Improteatri ajalugu, 2017)

1.2.3. Esimesed improtrupid (2009–2011)

2009. aastal tuli Rednar Annusel idee teha just TÜ Viljandi kultuuriakadeemias klassikalise teatrihariduse saanud noortest uus improtrupp. Projekti nimeks sai MTÜ Arena ning grupi nimeks Eesti Improteater. Etendusteks valmistuti kolm nädalat kestva õppetsükli, mille lõpus toimus Soomest Stella Polarise teatrist tulnud Jarmo Hyttise meistiklass. Nende esimene etendus „Katusel kollane kass!“ leidis aset 2009. aasta oktoobris. Algselt oli Eesti Improteater mõeldud vaid ühekordse projektina. (Improteatri ajalugu, 2017)

2009. aasta oktoobris tekkis paralleelselt Eesti Improteatriga ka improsuunaline huviring, mille liikmetel polnud klassikalist teatriharidust. Selle loojateks olid Rahel Otsa ning Piret Soosaar, kes olid sel ajal olid aktiivsed VAT Teatri foorumgrupis. Trupi nimeks sai hiljem Improgrupp Jaa!. Proovides kasutati nii internetist kui ka improseminaridelt saadud materjali. Eesti Improteater jätkas tegevust ja tõi 2010. aastal lavale uued tükid „Improgress“ ning „Jää hüvasti, Eesti kroon“, jõudes esinema mitmesse Eesti suuremasse linna. 2011. aastal toimus esimene muusikaline improetendus „ImproMuusikal“, repertuaari lisandus ka uus etenduste sari „Impropositiiv“. Eeskujuna võeti peamiselt Soome improteatrist Stella Polaris. (Improteatri ajalugu, 2017)

Improgrupp Jaa! osales 2011. aastal Viljandis IX tudengite teatripäeval, T-Teatri X juubelifestivalil, Tallinnas tudengite kevadpäeval ning Tartus tudengite sügispäeval. Samal aastal käidi ka Soomes Jyväskylä toimunud ja 24 tundi väldanud Impromaratonil, kus esineti nii üksi kui ka teiste gruppidega. Improgrupp Jaa! eestvedamisel käis Eestis Tallinnas improteatriteemalist töötuba andmas Trent Pancy, USAst pärit ning praegu Soomes Tampere tegutsev impronäitleja ning -koolitaja. Improgrupp Jaa! alustas projektiga Improstudio, et tutvustada soovijatele impronäitlemist hobiringi vormis. Algselt vaid harrastajatest koosnenud Improgrupp Jaa! oli 2011. aasta lõpuks esinenud rohkem kui 23

korda nii teatrisaalis kui ka erinevatel üritustel, pakkudes seega tugevat konkurentsi vaid elukutselistest näitlejatest koosnevale Eesti Improteatrile. (Improteatri ajalugu, 2017)

1.2.4. Esimene improteatrisuunaline üritus ning rahvusvaheline külalissetendus (2012)

2012. aastal toimus XXXI Tallinna vanalinna päevade raames Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi hoovis Eesti Improteatri ning Improgrupp Jaa! võistlusvormis ühissetendus. Esitlemisele tulid erinevad lühivormid ning punkte jagas publik. Ühe punktiga jäi võitjaks Eesti Improteater, kuid olulisem oli kahe improtrupi vahelise sideme tugevnemine ning improteatri tutvustamine laiemale publikule. Samuti käis 2012. aastal Improgrupile Jaa! taas koolitust tegemas Trent Pancy. Seekord esines ka tema trupp JadaJada Teater N099 jazz'i-saalis, mida võib pidada esimeseks rahvusvaheliseks improteatri külalissetenduseks Eestis. (Improteatri ajalugu, 2017)

Nii Eesti Improteater kui ka Improgrupp Jaa! muutusid 2012. aastal aina aktiivsemaks. Eesti Improteater tõi 2012. aastal lavale etenduste sarjad „IMPROtsess“, „Impropropaganda“ ning „Click-show“ ning jätkas sarjaga „Impropositiiv“. Improgrupp Jaa! kasutas erinevate pealkirjadega etendustes põhiliselt pikkvormi nimega Harold, aasta lõpus tuli lavale ka formaat „Oi, mis nüüd juhtus?“ Esineti ka Laulasmaal toimuval noorte teatrifestivalil Teenifest, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia korraldatud X tudengite teatripäevadel, noorte iseseisvate teatrite festivalil B'OFF Rakveres ning esimesel Finland International Improv festivalil Soomes. (Improteatri ajalugu, 2017)

1.2.5. Improteatri populaarsuse kasv (2013)

2013. aasta alguses eraldusid Improgrupist Jaa! kümme liiget, kes moodustasid improkomöödiale pühendatud omaette trupi, samas kui Improgrupp Jaa! suunitus oli pigem tõsine pikkvorm (ingl *grounded longform*). Uus grupp sai nimeks Improkraatia ning nende esimeseks eesmärgiks oli minna end täiendama USA ühte tähtsamasse improteatri kultuuri esindavasse linna Chicagosse. 2013. aasta suvel käisidki Improkraatia liikmed improteatrikoolitusel iO teatris. Alustati ka regulaarsete etendustega Tartus Kotka Keldris, kust koliti hiljem publiku suure huvi tõttu Vilde lokaali (praegune Vilde ja Vine). Samal ajal hakkasid regulaarsed etendused toimuma ka Tallinna Tehnikaülikooli kohvikus Pööning. Koos Improgrupiga Jaa! esineti juunis muusikalise pikkformaadiga „Bifurkatsioonipunkt“ Finland International Improv festivalil. (Improteatri ajalugu, 2017)

2013. aasta septembris loodi Ando Rootsi juhtimisel veebileht improv.ee, mille eesmärgiks oli ning on anda ammendavat ning erapooletut infot kõikide Eesti aktiivsete improgruppide, toimuvate ürituste ning mängukava kohta. Lisaks sellele tehti ka peamiselt Eva Kristjuhani toimetatav uudiskiri, millele registreerunud saavad kord kuus meili infoga tulevaste etenduste, ürituste ja muu sellise kohta. (Improteatri ajalugu, 2017)

2013. aasta oktoobris korraldas Improkraatia Tartus esimese tasuta avaliku ürituse nimega Improtund, mis oli mõeldud kõigile, kellel oli impronäitlemise vastu huvi või kes soovisid selle kohta rohkem teavet saada. Hiljem muutus traditsioon iganädalaseks ning laienes ka Tallinnasse, nimi muudeti aga Improjämmiks. (Improteatri ajalugu, 2017)

Oktoobris korraldas Improgrupp Jaa! Tallinnas Telliskivi Loomelinnaku mustas saalis Eesti esimese rahvusvahelise improteatrite festivali Tilt. Festival sai nime kaldkriipsu järgi (ingl *tilt*), mis improteatri terminoloogias tähendab ootamatut pööret seni kulgenud stseenis. Improgrupp Jaa! sai ürituseks inspiratsiooni Soomes toimuvast samuti üsna uuest Finland Improv festivalist. Lisaks kolmele Eesti aktiivsele improgrupile – Eesti Improteatrile, Improgrupile Jaa! ning Improkraatiale – esinesid Soome improkomöödiaklubi Clark & Addison grupp, Riia Improteater (Rīgas Improvizācijas Teātris), Norras tegutsev Det Andre Teatret (see teine teater) ning Suurbritanniast pärit Katy Schutte ning Maria Peters. Festivali raames korraldati ka neli impronäitlemisele suunatud töötuba. (Tallinna rahvusvaheline..., 2013) Festival tõi kokku umbes 500 inimest ning paljudele vaatajatele oli see esimene kogemus seoses improteatriga (Improteatri ajalugu, 2017). Festivali kajastasid TV3 „Seitsmesed uudised“, ETV „Ringvaade“ ja „Aktuaalne kaamera“, samuti Kuku raadio ning Vikerraadio (Tallinna rahvusvaheline..., 2013)

2013. aasta novembris toimus Tallinnas Kamahouse'is (praeguses KOPLI restoranis) ka esimene Improgrupp Jaa! etendus „Kamaimpro“, millest kujunes välja 2015. aastani kestnud etenduste sari. (Improteatri ajalugu, 2017)

1.2.6. Uued trupid (2014–2015)

2014. aasta jaanuaris kutsuti kõik Eesti senised aktiivsed impronäitlejad kokku Improkraatia korraldatud teatrispordi võistlusele. Eri gruppidest näitlejad pandi segavõistkondadesse, mille liidriks oli üks Improkraatia näitleja. Võistluse formaadiks oli inspiratsiooni saadud Keith Johnstone'i loodud teatrispordi formaadist Theatresports. (Improteatri ajalugu, 2017) Selles esitavad grupid publiku välja pakutud teemadel stseene ning võistlevad üksteisega, saades punkte kohtunikelt või publikult (Theatresports™, 2017).

2014. aastal eraldus Eesti Improteatrist 12-liikmeline rühm, mis asutas omaette grupi Improteater IMPEERIUM. Nende omapäraks oli ning on siiani see, et kõik näitlejad on saanud klassikalise teatrihariduse ning kuuluvad ka teiste Eesti teatrite draamagruppidesse või teevad vabakutselistena kaasa erinevates tele-, teatri- või filmiprojektides. Lisaks näitlejatele kuulub truppi Improteater IMPEERIUM ka muusikuid ning valguskunstnik. Tähistamaks viie aasta möödumist Eesti Improteatri loomisest tegi Improteater IMPEERIUM Eestis etenduste sarja „Juubelituur: 5 aastat improteatrit“, kuhu kaasati ka teisi aktiivseid improtruppe. 2014. aasta lõpus tuldi lavale uue formaadiga, kus lisaks Improteater IMPEERIUMi meeskonnale kutsuti kaasa ka neid Eesti klassikalise teatri näitlejaid, kel varasem kogemus impronäitlemises puudus, näiteks Liina Tennosasaar ja Marilyn Jurman. (Improteatri ajalugu, 2017)

Uute formaatide loomisega jätkasid teised improgrupid: uuenenud koosseisuga Eesti Improteater tõi lavalaudadele etenduste sarjad „Improproff“ ning „Improprohvet“ ning Improgrupp Jaa! tuli välja etenduste sarjaga „Mängult on päriselt“. Viimases tegi kaasa Kalevi Kammerkoor, kel oli kindel repertuaar, mille vahel näitlejad mängisid kohapeal välja mõeldud lugu, aeg-ajalt stseenides ka koori kasutades. Aasta lõpus lisandus Improgrupp Jaa! repertuaari Lõuna-Ameerika seriaalide stiili jälgendav pikkformaad „Kirglik elu“, mille lugu jätkus etendusest etendusse. Trupp Improkraatia käis 2014. aasta kevadel esmakordselt esinemas Viljandis ja Pärnus ning aasta keskel muudeti nimi turunduslikel põhjustel Ruutu10ks. (Improteatri ajalugu, 2017) Uus nimi tuli näitlejate sõnul lihtsalt sellest, et liikmeid oli algul kümme ning nime üle arutamise hetkel olid neil seljas ruudulised särgid.

2014. aasta novembris toimus Tallinna vanalinnas kohviku Sinilind saalis teine rahvusvaheline improteatrite festival Tilt. Eesti gruppidest olid kohal Improgrupp Jaa!, Improteater IMPEERIUM ning Ruutu10. Välisesinejad olid pärit Soomest, Austraaliast, Hollandist, Itaaliast ning Suurbritanniast. Soomest pärit Senja Meriläineni etendus „Going So-Slow“ oli ühtlasi ka esimene improviseeritud monoetendus Eestis. Kolme päeva jooksul toimus külalisesinejate ning -koolitajate läbiviimisel kuus töötuba ning festivalil osales kokku umbes 800 inimest. (Improteatri ajalugu, 2017)

2014. aastal loodi Keilas Tiina Leigeri juhtimisel esimene lastele mõeldud improsuunaline hobigrupp Keilaimpro. Ruutu10 Tartu töötubadest kasvas välja kaks uut gruppi: Koosen ning Esimene Klass. Ruutu10 korraldas aasta lõpus ka iO Chicago koolituse. (Improteatri ajalugu, 2017)

2015. aasta jätkus uute formaatide lavale toomisega. Improgrupp Jaa! tuli välja kahe etenduste sarjaga: Teletornis mängimiseks loodud „Pilveteater – kolm käiku ja neli draamat“ ning USAs tegutseva UCB (Upside Citizens Brigade) stiilis „Seistes püsti“. Improteater IMPEERIUM tuli välja etenduste sarjaga „Sündinud sajandil XX“, lisaks jätkati etendustesse

mitme nimeka Eesti näitleja kaasamist ning aasta lõpus tuli välja esimene improviseeritud lasteetendus „Mina olen...!“ (Improteatri ajalugu, 2017)

Ruutu10 alustas tasemeõppega ning projektiga T.O.M ehk Too Oma Meeskond, mis oli tasuta võistlusvormis etendus. Põhiliselt oli see suunatud uutele ning lavakogemuseta improgruppidele, kes pidid end etendustel esinemiseks registreerima. Sel aastal loodi veel kolm uut improkoosseisu: Tartus Improssiivne ning Tallinnas Kogu Moos ning ajutiselt ka KaMaMääRe. (Improteatri ajalugu, 2017)

2015. aasta suvel loodi Improgrupp Jaa! näitleja Ando Rootsi eestvedamisel improteemaline *podcast* „Impropooltund“, milles esitatakse improviseeritud kuuldemänge ning arutletakse improteatriga seotud teemadel. (Improteatri ajalugu, 2017)

Kolmas rahvusvaheline improteatrite festival Tilt toimus oktoobri alguses Tallinnas Vaba Lava väikeses saalis. Esindatud olid kõik Eesti aktiivsemad improteatri koosseisud: Improssiivne, Kogu Moos, Ruutu10, Eesti Improteater, Improteater IMPEERIUM, Improgrupp Jaa!. Lisaks esinesid väliskülalised Rumeeniast, Soomest, USAst, Prantsusmaalt, Suurbritanniast ning Venemaalt. Festivali raames korraldati kuus töötuba, mis toimusid Tallinna Rahvaülikooli Teatrikeskuses. Kui varem korraldas Tilti ainult Improgrupp Jaa!, siis 2015. aastal aitasid festivali ellutoomisele kaasa ka improgrupid Eesti Improteater ja Kogu Moos. (Improteatri ajalugu, 2017)

1.2.7. Improteatri edasine levik (2016–...)

Improgrupp Jaa! muutis nime Jaa Improteatriks. Trupp jätkas etenduste sarjaga „Seistes püsti“ ning tegi regulaarseid lühivormi etendusi džässiklubis Philly Joe’s. Ruutu10 alustas etenduste sarjaga „Filmivõtted“ ning käsikirjalise komöödiasõuga „Johnny Depressioon“. Mihkel Kangur ning Piret Soosaar tulid välja improduoga „Mihkel ja Piret“, milles käsitleti meeste ja naiste eripärasid. (Improteatri ajalugu, 2017)

Pidevalt korraldatakse erinevaid pisemaid improteatriga seotud projekte. 2017. aastal puhkusele läinud improgrupi Kogu Moos liige Maria Liiger rääkis temaga tehtud intervjuus näiteks etenduste sarjast „Open Improvcomedy night“ ehk „Avatud improkomöödia õhtu“. 2016. aasta jõuludel tuli tal idee teha ingliskeelseid etendusi, sest Tallinnas oli palju turiste, kellele improteatrit tutvustada. Liiger leidis tuttavate seast inimesed, kes soovisid osaleda, ning kohe pandi paika ka kuue etenduse kuupäevad. Infot levitati sotsiaalmeedias ning Eesti erinevaid üritusi koondaval Kultuurikava kodulehel. Pärast esimest korda oli emotsioon nii positiivne, et taheti jätkata. Etendustel said osaleda kõik eelregistreerunud kas koos trupiga

või etenduse teises pooles toimuval nn *mixer show*¹, kus laval mängisid eri koosseisudest pärit näitlejad ja muud huvilised. See andis võimaluse uutel truppidel end avalikkusele tutvustada. 2017. aasta sügisel nimetati etenduste sari ümber „Tallinn English Improv Show'ks“ ning enne iga etendust hakati korraldama improteatri töötuba „More. Improv. Show“.

2017. aasta augustis toimus Tallinnas esimene Ruutu10 korraldatud improteatrisuunaline festival Festival. Kolmepäevane festival koosnes seeriast Ruutu10 etendustest kohvikus Pööning ning töötubadest Ruutu10 stuudios. Lisaks trupi liikmetele ning õpilastele esines Ruutu10-ga varemgi koostööd teinud Soome impronäitleja Trent Pancy (Kuidas sündis..., 2017).

1.3. Aktiivsemad Eesti grupid ja toimuvad üritused

Improteater jõudis Eestisse küll üsna hiljuti, kuid kiiresti on tekkinud mitmeid truppe, kes korraldavad regulaarselt etendusi ning tutvustavad seega Eesti ühiskonnale improteatrit. Samas on Eestis veel raske elatist teenida, olles tegev ainult impronäitlejana. Kuigi improteater on Eestis üsna uus, on kõik grupid välja kujundanud oma stiili ning eripära. Järgnev peatükk sisaldab olulisemate improkoosseisude iseloomustusi, toetudes nii nende kodulehekülgedelt saadud infole kui ka näitlejate endi sõnadele, ning lühikirjeldusi muudest tähtsamatest improteatriga seotud üritustest. Gruppide koosseisud 20.11.2017 seisuga on esitatud lisa 5.

1.3.1. Eesti Improteater

2016/2017 hooajal kuulus Eesti Improteatri koosseisu kuus näitlejat. Eesti Improteater on Eesti esimene improteatrisuunaline koosseis. (Improteater, 2017) Praegu tehakse nende liikme Rednar Annuse sõnul pigem eratellimusi ning avalikke esinemisi on harva, kuna kõik Eesti Improteatri liikmed on aktiivsed ka teiste teatrite koosseisudes või projektides.

Eesti Improteatrilt saab tellida ka koolitusi, kus arendatakse tähelepanu- ja koostöövõimet, spontaansust, loomingulisust ja enesekindlust. Eesti Improteatri koosseisus tegutsevad teatripedagoogid Virko Annus ja Rednar Annus pakuvad eri tasemel töötubasid ja koolitusi kuni magistritööde juhendamiseni. Siiani on õpetamas käidud erinevates suvekoolides, lastelaagrites, teatrifestivalidel ning erinevates ettevõtetes, nagu Novatours ja Swedbank. Eesti Improteatrit saab tellida ka lihtsalt esinema. Etenduse teemat ning vormi saab kohandada vastavalt tellijate eesmärgile. (Koolitus, 2017)

1.3.2. Improteater IMPEERIUM

Improteater IMPEERIUM on kolmeteistliikmeline koosseis Tallinnas. Nende eripäraks on vaid kutseliste näitlejate kasutamine, kaasates oma etendustesse vahel ka tuntud klassikalise teatri näitlejaid, kes muidu improteatriga ei tegele. Improteatri IMPEERIUM liikme Mairi Tikerpalu sõnul püütakse praegu hoida tasakaalu pika ning lühikese formaadi vahel, kuigi eelistatakse pikkformaati. Praegu on trupi liikme Mairi Tikerpalu sõnul nende eesmärgiks tihendada mängukava: suurendada etenduste arvu ja lisada erinevaid etenduseformaate. Erinevalt teistest improtruppidest on Improteatril IMPEERIUM oma valgustaja ja muusik, kes on trupiga pikalt koos tegutsenud ning juba harjunud improteatri vormiga.

Improteatri IMPEERIUM mängukavas on olnud ka just lastele mõeldud etendusi. Improteater IMPEERIUM on esinenud mitmel üritusel, näiteks 2014. aastal heategevuslik etendus Eesti Lihashaigete Seltsi heaks (Improteater IMPEERIUM..., 2014). 2017. aastal esineti Chicagos Eesti Majas ja Torontos Tartu College'i saalis ning tehti töötube kohalikele väliseestlastele, et motiveerida neid rohkem eesti keelt kasutama (Lilleorg, 2017). Lisaks sellele on esinetud Taanis ja Hollandis.

Improteater IMPEERIUM tegi oma algusaastatel koostööd Helsingi improteatriga Stella Polaris. Trupi liikme Mairi Tikerpalu sõnul õpivad nad aga jooksvalt paljudelt nii välismaal kui ka Eestis külastatud etendustelt. Tihtipeale käiakse välismaistel festivalidel ning sealsetes töötubades, samuti on nad kutsunud teiste riikide kogenud impronäitlejaid Eestisse koolitust andma. Improteater IMPEERIUM annab regulaarselt tunde Viljandi Kultuuriakadeemias, Von Glehni teatris, NUKU noortestudios ning VAT teatri haridustöötubades. Trupilt on võimalik tellida etendusi ning erinevaid esinemisjulgust ja avatust arendvaid koolitusi. (Koolitused, 2017)

1.3.3. Jaa !improteater

Jaa !improteater on üheteistliikmeline Tallinnas tegutsev improtrupp. Kuni 2016. aastani kandis koosseis nime Improteater Jaa!. Nende liikme Rahel Otsa sõnul on nad üks teatraalsemaid ning dramaatilisemaid gruppe, kuna teevad etendusi ka tõsisematel teemadel. Tema arvates järgib Jaa !improteater pigem Keith Johnstone'i stiili, kuid piiranguid endale ei seata. Samuti püütakse võimalusel, nt festivalidel, osaleda töötubades, et kokku puutuda võimalikult erinevate vaatepunktide ja ideedega. Nad töid ka Eestisse esimese välismaise koolitaja Trent

Pancy. Jaa !mproteater on esinenud Soomes ja Inglismaal, trupp on harjunud etendusi tegema nii eesti kui ka inglise keeles.

Jaa !mproteatri alla kuulub ka Improstudio, mis korraldab semestripikkuseid improkoolitusi kõigile soovijatele. Jaa !mproteater pakub ka erakoolitusi ja -etendusi. Info levitamiseks kasutavad nad põhiliselt sotsiaalmeediat (Facebook, Instagram) ning plakateid. Jaa !mproteater alustas 2013. aastal ka rahvusvahelise improteatrite festivali Tilt korraldamist.

1.3.4. Ruutu10

Ruutu10 on Tartus ning Tallinnas tegutsev improkomöödiagrupp, kes eraldus Improgrupist Jaa! 2013. aastal Improkraatia nime all. Algselt kuulus gruppi kümme liiget, kuid praegu on aktiivseid kaheksa. Ruutu10 on siiani ainuke grupp, kes tegeleb puhtalt improkomöödiaga. Nad keskenduvad põhiliselt kiiretele ning koomilistele sketšidele, saades eeskujuks Chicagos iO teatris kasutusel olevast stiilist ning ka New Yorgis tegutsevalt UCB (Upside Citizens Brigade) improgrupilt. Kõik Ruutu10 liikmed on läbinud iO teatri koolituse ning väljaspool Eestit on esinetud Barcelonas, Kopenhaagenis ning Tamperes.

2013. aastal alustas Ruutu10 Tartus esimeste avalike improtundidega, mis hiljem muutusid regulaarseks. Praegu korraldab Ruutu10 iganädalaselt nelja töötuba: Improjämm ja Long-Form Improjämm Tallinnas ning Komöödiajämm Tartus. Need annavad kõigile improteatrist huvitatutele võimaluse ise laval esineda, sarnaste huvidega inimestega tutvuda ning loovust ja reageerimisvõimet arendada. Vahel toimuvad ka impronäitlemise põhitõdesid tutvustav kursus ImproABC ning kiirkursused Imprintensiiv ja Improstseeni Imprintensiiv. Trupilt on võimalik tellida ka erakoolitusi ja -etendusi. Peale selle koolitavad Ruutu10 liikmed nii Tartus kui ka Tallinnas igal aastal uut gruppi noori impronäitlejaid, keda kutsutakse kokku Ruutu10 Tudengitiimiks. 2017. aastal toimus esimest korda Ruutu10 korraldatud improteatrite festival Testival, mille peaproductsent oli Rauno Meronen. Selle peaesmärk oli mõne päeva sisse koondada erinevad formaadid, millega Ruutu10 on esinenud ning ühendada Ruutu10 Tartu ja Tallinna kommuunid.

1.3.5. Tilt

Rahvusvaheline improteatrite festival Tilt on siiani suurima esinejate ning vaatajate arvuga Balti riikides korraldatav improteatrisuunaline teatrite festival. Enamasti toimub see sügisel ning vältab kolm päeva. Igal õhtul esinevad neli erinevat truppi nii Eestist kui ka välismaalt, kellele eelnevad nn *mixer show'd*, kus erinevatest koosseisudest pärit näitlejad esitavad samal

päeval töötoas selgeks õpitud formaate. Iga festivalipäeva hommikupoolikul toimuvad välismaiste impronäitlejate juhendatud töötoad, kuhu saavad registreeruda kõik soovijad, kuid tihti on vajalik eelnev impronäitlemise kogemus. Festivali peakorraldaja Rahel Otsa on kommenteerinud, et festivali eesmärgiks on tutvustada improteatrit kui meelelahutust ning eraldiseisvat teatrižanri laiemale publikule.

Festival on oluline ka Eesti impronäitlejatele endile: see on ühendavaks sündmuseks, kus eri grupid saavad üksteisega suhelda ning tutvuda käimasolevate projektidega. Lisaks saavad nad väliskülaliste etendustelt inspiratsiooni ning aimu, milliseid uusi formaate, suundi ning ideid kasutatakse mujal maailmas (Alla, 2015).

1.3.6. Muu

Lisaks suurtele, paljusid grupe ühendavatele festivalidele jm üritustele, mis toimuvad peamiselt Tallinnas, toimuvad vahel mujalgi Eestis väiksemad ettevõtmised. Need võimaldavad tutvustada improteatrit inimestele, kelle kodukohas aktiivselt tegutsevaid truppe pole. Üheks näiteks on 2014. aasta augustis toimunud improetendus Ida-Virumaal, kus esinesid nii Eesti Improteater kui ka Venemaalt pärit koosseis Teatr05, mis loodi juba 2005. aastal. Sellised ühisetendused on ka Eesti impronäitlejatele kasulikud, kuna tutvustavad eri riikides levinud stiile ning erinevaid koolkondi (Laks, 2014).

Lisaks on Eestis moodustatud teisi koosseise, kes praegu enam aktiivsed pole, toon neist välja kolm tuntumat. Koosen pandi 2014. aasta veebruaris kokku Ruutu10 töötubades käinud seitsmest noorest. 2015. aastal loodi Tallinnas seitsmeliikmeline trupp Kogu Moos ning Tartus kuueliikmeline trupp Improssiivne, kes osalesid samal aastal ka improteatrite festivalil Tilt. Kuigi ühelgi nimetatud gruppidest pole hiljuti avalikke esinemisi olnud, jätkab enamik liikmeid siiski improteatriga tegelemisega. (Improteatri ajalugu, 2017)

Eestis on ka oma improteemaline *podcast* ehk helivormis jutusaade. 2015. aastal loodud *podcast*'is Impropooltund teeb Jaa Improteatri liige Ando Roots kuuldemänge koos erinevate teiste järjepidevalt tegutsevate ja igas saates vahetuvate impronäitlejatega. Lisaks arutab Roots saatekülalistega improteatri vallas toimunud sündmusi ja käsitleb üldiseid improteatriga seotud teemasid, nt kuidas improteatris valgust ja heli kasutatakse. (Impropooltund, 2017)

UURIMISTÖÖ TULEMUSED JA ARUTELU

Uurimistöös raames viisin 2017. aasta juunikuus läbi suulised intervjuud järgmiste aktiivsete improonäitlejatega: Rahel Otsa (Jaa Improteater, improteatrite festivali Tilt peakorraldaja), Mairi Tikerpalu (Improteater IMPEERIUM), Martin Junna (Ruutu10), Maria Liiger (Kogu Moos, Tallinn Improv Show eestvedaja). Meili teel sain vastused Rednar Annuselt (Eesti Improteater). Intervjuus kasutatud küsimused on esitatud lisa 1. Kuna uurimistöös edenedes tekkisid mõned lisaküsimused, tegin 2017. aasta oktoobris jätkuintervjuud suuliselt Rahel Otsa ja Rednar Annusega ning meili teel Mairi Tikerpaluga. Jätkuintervjuude küsimused on esitatud lisa 2. Suulised intervjuud kestsid enamasti umbes tund aega, kuna esitasin teemakohaseid lisaküsimusi või rääkisid intervjuueeritavad ise juurde, näiteks juhtumistest või ideedest, millele ma küsimusi koostades polnud osanud mõelda. Intervjuude lindistused, kogumahuks umbes kuus tundi, on töö autori valduses ning töös on viidatud vaid nendele intervjuudele, mida konkreetselt on tsiteeritud või viidatud.

Et uurida lisaks ka improteatri vaatajaid ning nende suhtumist improteatrisse, viisin läbi kirjaliku publikuküsitluse Ruutu10 korraldatud festivalil Testival ning rahvusvahelisel improteatrite festivalil Tilt teisel ja kolmandal päeval. Vastata said kõik soovijad, kokku osales publikuküsitluses 88 inimest (tabel 1). Publikuküsitluses kasutatud küsimused on esitatud lisa 3. Kuna festivalidel oli ka välismaalasi, tegin küsimustikest ka ingliskeelse variandi (lisa 4). Kõik küsitluselehed on töö autori valduses.

Tabel 1. Publikuküsitlustes osalenud vastajate jagunemine sooliselt ja vanuselisel

	Testival (5.08.2017)	Tilt (22.09.2017)	Tilt (23.09.2017)
Keskmine vanus (aastates)	25	30	38
Noorim	20	8	21
Vanim	42	67	71
Naised (arv)	13	22	16
Mehed	11	15	11
Kokku vastanuid	24	37	27

Mõistmaks paremini impronäitlemise telgitaguseid ning näitlejate vaatepunkti, osalesin 2017. aasta suvel Ruutu10 korraldatud kolmepäevasel kursusel „Imprintensiiv“ ning neljapäevasel kursusel „Improstseeni intensiiv“, milles osalenutele õpetati impronäitlemise põhitõdesid, dünaamikat, karakteriloomet ja stseenide edasi arendamist. Alates 2017. aasta septembri lõpust osalen ka Ruutu10 nn tudengitiimi proovides, kus grupile noortele improhuvilistele õpetatakse impronäitlemise aluseid ning kord kuus korraldatakse ka tasuta avalikke etendusi. Mõlemad kogemused aitasid mul paremini mõista ning sõnastada, kuidas improteater mõjub eri huvigruppidele ning kogukondadele, ning luua paremaid küsimusi eelkirjeldatud intervjuude ja publikuküsitluste jaoks.

Järgnevad peatükid käsitlevad ja analüüsivadki intervjuude ning publikuküsitluste vastuseid ning mu oma kogemust seoses improteatriga. Lisaks kasutasin mõningaid kirjalikke materjale, mis kirjeldasid sama teemat, et lisada oma analüüsile ka teisi võrdlusandmeid.

1.4. Improteatri vorm

Improteater IMPEERIUMI liige Tarvo Krall on improetendusi võrrelnud sellega, kui inimesele visatakse pähe ämbritäis jäist vett (Improteater IMPEERIUM..., 2014). Töö autori poolt läbi viidud intervjuus selgitas Rahel Otsa aga improteatrit nii: kui klassikalises teatris mängivad näitlejad justkui nelja seina vahel, st nagu publikut saalis polekski, siis improteatris on vastupidi, oluline on neljanda seina lõhkumine ja interaktiivsus (Olli, 2017a).

Improteatri vorm ei piira võimalusi ega ideid, mida näitlejad võivad etendustes kasutada. Etenduste formaadi abil saab siiski mõned asjad määratleda. Ruutu10 kodulehel oleva info (2016) järgi saab vormid laias laastus jaotada kaheks: lühiformaat ja pikkformaad. Lühiformaat ehk lühivorm (ingl *short-form*) koosneb varem paika pandud lühikestest impromängudest, ideedest või struktuuridest, mille juhatab sisse õhtujuht. Mängudes tekkivad narratiivid ei pruugi üksteisega seotud olla, millest tulebki lühiformaadi nimi: iga mänguga algab uus lugu, lavale tulevad uued karakterid. Improteatri pikkformaad ehk pikkvorm (ingl *long-form*) koosneb stseenidest, milles pole reegleid ega piiranguid, sarnanedes sisu ülesehituselt seega klassikalise teatri etendusega. Pikkformaadil on kaks alaliiki: narratiivne ehk ühe tegelase loole keskenduv ning montaažipõhine, mis koosneb stseenide jadast, kus iga järgnev stseen on inspireeritud mõnest eelmise stseeni elemendist (näiteks mõne näitleja asend, repliik, objekt, idee). Intervjuudest näitlejatega teistest Eesti aktiivsetest improkoosseisudest tuli välja, et selline jaotus on universaalne.

Kuigi iga improetendus on erinev, on tavaline luua struktuuri või stiili mõned reeglid, mille järgi pannakse ka etendustesarjale nimi. Improteater IMPEERIUMi liige Tarvo Krall on intervjuus

Eesti Rahvusringhäälingule (Lilleorg, 2017) selgitanud kahte kasutusel olnud etenduseformaati, „Rõud trip“ ja „Matused“ nii: „„Rõud tripil“ minnakse autoga kuhugi sõitma, küsime publikult, kes me oleme, kuhu läheme. Viimati, kui mina osalesin, sõitsime Moskvasse. Siis näeb formaat ette, et ühel tegelasel on saladus, kellel ja milline, ilmneb mängu sees, keegi etendajast peab võtma omaks, et saladus on temal ja selle välja mängima. Laval on viis tooli, mis kujutavad autosalongi, sõidame, tulevad peatused, võtame inimesi peale. Valgus muutub, jõuame uude kohta, vahepeal osad magavad. Kõik oleneb, kuidas jumal juhatab sel hetkel, peaasi, et endal oleks *fun* ja publikul ka. „Matustel“ on kujuteldav kadunukene. Publiku käest võtame infot, kes oleme meie kadunukese jaoks ja läheme ajas tagasi ning näitame, kuidas oleme temaga suhelnud. See ei ole kurb, pigem vastupidi, „Matused“ on ehk liiga karm väljend, aga selline on formaadi nimi.”

Uute formaatide loomiseks on mitmeid viise. Üks võimalus on läheneda kogu grupiga, see tähendab, et kõik improkoosseisu liikmed annavad ideid, millest pannakse kokku lõplik formaat. Tihti võetakse eeskujuks aga mõni improfestivalil nähtud teise improtrupi etendus või teleseriaal, mida enda soovidele vastavalt kohendatakse. Nagu vahel soovivad klassikalise teatri lavastajad lahendada näidendi traditsioonilisest täiesti teistsuguselt, võib ka improformaadi luua inimene, kes soovib kunstiliselt väljendada mõnda ideed. Rahel Otsa (Jaa Improtrupp) sõnas, et tihti valitakse formaat vastavalt sellele, mida trupil parasjagu rohkem oleks vaja harjutada. Näiteks kui just on tehtud üsna kiire tempo ning rohkete naljakate stseenidega formaadiga etendusi, siis järgmine formaat võiks olla hoopis rahulikum ning keskenduda rohkem tegelastevahelistele suhetele. (Olli, 2017a)

2.1.1. Improteater versus klassikaline teater

Improteatri ning klassikalise teatri suurim erinevus tuleb välja juba nende nimedes: ühe etendused luuakse kohapeal ja varem pole näitlejad kõike paika pannud, teise puhul aga on lavastus näitlejatel pikalt läbi harjutatud ning lavastaja, kunstnike ja teiste poolt täiuseni viimistletud. Seetõttu ongi improviseeritud teater pigem protsess kui produkt. Publiku meelt lahutab see, kui nad näevad näitlejaid laval aktiivselt olukorrale reageerimas, uusi situatsioone ning uudseid lugusid loomas. Klassikalises teatris kasutatakse igal etendusel sama teksti. Eesmärk on teha seda laval nii ehtsalt, et publikule jääks tunne, et kõik juhtub laval esimest korda. Samas improetendustel teevadki näitlejad laval kõike läbi esimest korda, kuigi püüavad vaatajatele jätta muljet, et kõik on ette planeeritud.

Improteatri üheks eeliseks ongi mängitavate lugude uudsus, mis on ka näitlejatele põnev. Iga etendus on sisuliselt erinev, mis tekitab publiku ning näitlejate vahele erilise sideme, kuna kõik etenduse jooksul tekkivad sisenaljad, ideed jäävad vaid sel etendusel olevate inimeste vahele.

Kuna näitlejad saavad inspiratsiooni enamasti iseendi igapäevaelust ning kogemustest, haakuvad laval tekkivad lood enamasti hästi päevakajaliste teemadega. Teine inspiratsiooniallikas on konkreetne publik ise: enamasti paluvad näitlejad enne mängima hakkamist vaatajatelt mõnd inspiratsioonisõna. Vastavalt publiku eale, taustale ning etenduse käigus tekkivatele reaktsioonidele saavad näitlejad etendust kohandada, et kõigile võimalikult võimsat elamust pakkuda. Plussiks on ka suur energia, mis tekib tänu publiku interaktiivsusele ning sellele, et näitlejad peavad pidevalt laval olles mõtlema ning uute ja vahel lausa sürraalseste olukordade ja ülesannetega kohanema.

Improteatri juures on eripäraks aga laval kasutatavate vahendite limiteeritud valik. Lavakujundus, valgustus, kostüümid ja muu, mis aitab näitlejatel paremini mängitavat lugu edasi anda, jäävad kõrvale. Enamiku objekte peavad näitlejad ise ette kujutama ning need valitud väljendusvahendite, nt pantomiimi abil ka publikule edastama. Näiteks Ruutu10 etendustel on tavaliselt lavakujunduse ainukesteks elementideks kaks tooli. Lavakujunduses saab kasutada lihtsaid ning igapäevaseid objekte, nagu pingid või toolid, ja/või karakterite paremaks edasi andmiseks väikseid aksessuaare, nt parukas või käekott.

Teiseks improteatri omapäraks on see, et näitlejatel pole improviseeritud etendusel eriti aega karakteriloomeks ning -analüüsiks, samas kui klassikalise teatri etenduste eel saavad näitlejad mitu kuud tegelase tausta, soovide, iseloomu üle mõelda ning enda jaoks kõik paika panna. Impronäitlejad peavad laval jälgima samal ajal väga paljusid eri aspekte: oma lavapartnereid, hiljuti lavale loodud kujutletavaid objekte, publiku reageerimist ning mäletama enda tegelase viimaseid käike. Näitlejad võivad etenduses kasutada isegi mõne vaataja köhatust või tänaval mööduva auto häält. Seetõttu on etendus nii vaimselt kui ka füüsiliselt väga pingeline ning etenduse käigu ettearvamatus tõttu pole näitlejatel võimalik tagada etenduste ühtlast kvaliteeti. Kuna iga mängitud lugu on erinev ning varem harjutada ei saa midagi peale meeskonnatöö ning erinevate tehnikate, ei pruugi tulemus alati olla publiku igale liikmele meelepärane. Ka publikuküsitluste vastustes mainiti, et vahel ei tule nali välja või jääb lugu igavaks.

2.1.2. Etendusteks valmistumine

Kuigi improteatri kontseptsioon – kogu laval nähtav on kohapeal välja mõeldud – justkui ütleks, et impronäitlejatel pole end kuidagi võimalik ette valmistada, peavad nemadki tegema proove,

mida mõned trupid ka treeninguteks nimetavad. Koos harjutamise eesmärgiks on grupiliikmeid paremini tundma õppida, loovust ning kohanemisvõimet arendada ja lavahirmu vähendada.

Proovides või treeningutel arendavad näitlejad etendustes vajalikke oskusi ning õpivad võtteid ja tehnikaid, mille abil hiljem etendust edasi viia. Selleks on erinevaid viise, millega puutusin kokku ka Ruutu10 korraldatud lühikursustel „Imprintensiiv“ ning „Improstseeni intensiiv“. Üheks tavaliseks tehnikaks koomiliste etenduste puhul on näiteks *straight-man*, kus üks tegelane teeb või ütleb midagi absurdset ning teine peab reageerima skeptiliselt, nn *straight-man*ina. Harjutades sellise struktuuriga stseene erinevate tegelaste, asukoha ning sündmustikuga, õpivad näitlejad tehnikat paremini tundma ning saavad seda hiljem kasutada ükskõik millises etenduses. Lisaks on olulised tavapärased näitlejaoskused: diktsioon, eneseväljendusoskus, pantomiim ja muu selline.

N-ö mõttesoojenduseks kasutatakse tihtipeale erinevaid impromänge, mille abil harjuvad näitlejad eri olukordades kiiresti tegutsema ning spontaanselt käituma. Need on enamasti lihtsate reeglitega, tempokad ning lõbusad, sundides näitleja mugavustsoonist välja. Eesmärgiks on ka „mõelda kastist väljapoole“ ehk leida uusi ideid ja mõtteviise, et pakkuda vaatajatele suuremat elamust. Sellised mängud aitavad märgata ebakindlust ning tekitavad ka näitlejate vahel suurema usalduse ning teineteisemõistmise, kuna tihti on ülesanded sellised, millega inimesed tavapäraselt kokku ei puutu. Üheks näiteks on ringis ringmäng „kaske-kaske“, kus üks osaleja ütleb ühe lühikese omastavas käändes sõna, millele järgmine inimene lisab teise sõna, nii et moodustub liitsõna. Seejärel korraldatakse tekkinud liitsõna kogu grupiga üle ning öeldakse „kaske-kaske“, ning mängukord läheb järgmistele. Tekkinud liitsõnad pole tihtipeale loogilised, kuid mängu võtmeks on kiiresti reageerimine ning seoste loomine, sest sõnu öeldakse kindlas rütmis ning pikalt mõtlemiseks pole aega.

Kui improgrupil on ees kindla pikkvormiga etendused, tehakse sellest proovides variante läbi, et tutvuda vormi erinevate võimalustega. Pikkvormis on tihtipeale mõned aspektid juba varem kindlaks määratud, näiteks algab etendus suure katastroofiga, mille liik, suurus ja mõju mõeldakse alles laval välja (Eesti Improteatri etenduste sari „Katastroof“), või on kogu etendus Lõuna-Ameerika dramaatiliste telesarjade stiilis (Jaa Improteatri etenduste sari „Kirglik elu“). Enne avalikke esinemisi teevad näitlejad etenduseformaati ilma publikuta mitmeid kordi läbi. Nii saavad nad aru, millised on formaadi kitsaskohad, mis oskusi oleks vaja rohkem harjutada ning mis viisil on võimalik lugu eriti huvitavaks muuta.

2.1.3. Etenduste eesmärk, sihtgrupp ning reklaam

Improetenduste peaesmärk langeb kokku klassikalise teatri omaga, milleks on erinevate elamuste pakkumine, on need siis näiteks rõõmsad, kurvad, läbimõtlemist vajavad või empaatilised emotsioonid. Tänu situatsioonikoomikale käib enamasti kaasas ka huumor, kuid vaid Ruutu10 on trupp, kes tegeleb Eestis ainult improkomöödiaga.

Näitlejate enda sõnul on sihtrühmaks igas vanuses ükskõik millise elualaga inimesed, kes soovivad meelelahutust. Kati Ongi järgi on tavaline see, et naised on vaatajate seas kaks korda rohkem kui mehed (Ong, 2016, lk 27). Samas 2017. aastal improtrupp Ruutu10 korraldatud festivali Festival ning rahvusvahelise improteatrite festivali Tilt publikut uurides leidsin, et mõlemad sugupooled on enam-vähem võrdselt esindatud. Samuti tõi Ong välja, et väga suure osa vaatajatest moodustavad ka muidu aktiivsed teatrikülastajad: kuna improteater on Eestis üsna uudne nähtus, leiavad selle etendustele tee enamasti pigem entusiastid (Ong, 2016, lk 47). Ka läbi viidud publikuküsitlusest selgus, et improetendust alles esimest korda vaatamas olid vaid üksikud inimesed.

Kuna improteater on Eestis suhteliselt uus žanr, näevad kõik grupid vaeva selle reklaamimise ning rahvale tutvustamisega. Varem on Eestis tehtud improkomöödia sarnaseid teleformaate, näiteks „Jumal tänatud, et sa siin oled“. Tõsi, seal osalenud näitlejad polnud aga improteatriga varem tuttavad ega seda harjutanud. Seetõttu on improteatri vorm Eestis üldiselt veel üsna tundmatu. Info levitamiseks kasutavad Eesti improtrupid enamasti sotsiaalmeediat, üleriigilist meediat, televisiooni, raadiot, plakateid ja muid klassikalisi kommunikatsioonikanaleid. Näitlejate endi arvates on kõige tõhusam nn suust suhu liikuv teave. (Ong, 2016, lk 47) Publikuküsitlustest selgus, et enamasti leitakse teavet etenduste ja muude ürituste kohta interneti või sotsiaalmeedia vahendusel. Mõned vaatajad olid improga esimest korda tutvunud telesaadete abil, nt „Whose Line is It?“, või satuti impronäitlemise koolitusele kooli või töö kaudu.

Improteatriga on seotud ka palju eelarvamusi. Kogemusest omaenda sõprade kutsumisega improetendustele olen märganud, et tihti kardavad inimesed, et nad tõmmatakse ka ise lavale. Varasem negatiivne mulje improvisatsioonielemente kasutavatest telesarjadest või kogemuste puudumine võivadki tekitada eestlastes skeptilisust improteatri suhtes.

Näitlejad, keda uurimistöö jaoks 2017. aasta suvel intervjuueerisin, olid enamasti arvamusel, et nad saavad etenduse kvaliteedist aru, jälgides publiku tähelepanuvõimet ning energiat. Oluline on ka võrdlus varasemate etendustega. Näitlejate endi sõnul on nad ise kriitilisemad kui keskmine vaataja. Hea etendus tähendab, et on olnud huvitavaid tempode ja rütmide mängu, erineva meeleolu ning kiirusega stseene, see tähendab, et publikule tahetakse

võimalikult mitmekesisist elamust pakkuda. Tihtipeale teevad näitlejad kohe pärast etendust tagasisideringi, kus arutatakse, milline oli meeskonnavaheline kontakt ning kuidas publik reageeris, kuna hiljem võivad mõtted ja tähelepanekud meelest minna. Järgmises proovis arutatakse etendus uuesti läbi, näiteks see, mida edaspidi rohkem harjutama peaks või milliseid suurema etendusestruktuuri väikesi osi välja vahetada.

1.5. Improteatri olulisus

Nagu igal kultuurinähtusel, on ka improteatril mõju nii selle tegijatele, publikule kui ka üldisele Eesti kultuurimaastikule. Järgnevad alapeatükid selgitavad, mida õpetab improteater selles osalejatele, miks on oluline harrastajatele, mida pakub vaatajatele ning mil moel peegeldab ühiskonda kui tervikut.

2.2.1. Improteatri mõju näitlejatele

Impronäitlemine eeldab ning õpetab mitmeid oskusi, millest parema selguse saamiseks tein intervjuusid erinevate improteatri koosseisude liikmetega. Näitlejate all pean selles peatükis silmas regulaarselt esinevaid improteatri tegijaid. Kuna kogu etenduse sisu luuakse kohapeal, on esiteks oluline loomingulisus ning kiire reageerimine. Improteatris kehtib põhimõte, et ainuke viga laval on endas kahelda, seega on tihti esimeseks sammuks õppida kiirelt seoseid looma ning juba laval loodu põhjal uusi ideid tekitama, et etendatav lugu sujuvalt edasi läheks. Selleks teevad improgrupid erinevaid mängulisi harjutusi ning proovivad läbi erineva struktuuriga stseene ning etendusevorme.

Kuigi impronäitlemisega võib tegeleda igaüks, on siiski mõned omadused, mis selle juures kasuks tulevad. Läbi viidud intervjuudes toodi välja näiteks lai silmaring ning mitmekülgus, mis aitavad näitlejal igas laval tekkivas olukorras hakkama saada ning trupikaaslaste välja pakutud mõtteid ning tegevusliine edasi viia. Samuti on tähtis avatus ja julgus proovida erinevaid asju ning võime eksimusi kergelt aktsepteerida. Mairi Tikerpalu tõi välja, et tihtipeale kardavad klassikalise teatri näitlejad impronäitlemist proovida, kuna nad ei saa end ette valmistada ja arvavad, et jäävad laval piinlikku olukorda (Olli, 2017b). Tegelikult aga püüavad improteatris kõik näitlejad laval üksteist „välja aidata“. Seetõttu on ühe improtrupi koostoitimise eelduseks meeskonnatööoskus, nii-öelda staaritamist ei saa olla.

Publikuküsitluste vastustes domineeris arvamus, et laval improviseerimine arendab selle tegijate enesekindlust ning sotsiaalseid oskuseid. Improteatri teebki eriliseks kontseptsioon, et kõik laval tekkivad ideed on õiged. Kuna laval tuleb pidevalt kiirelt reageerida, toodi lisaks

välja, et see aitab kaasa kohanemisvõimele mugavustsoonist väljaspool ning teistega arvestamise oskusele. Lisaks mainiti ära loomingulisus, eneseväljendus, vabam ellusuhtumine ning lihtsalt rõõm.

Intervjueeritavad impronäitlejad tõid tähtsa laval kasutatava võttena välja pantomiimi, st nähtamatute objektidega näitlemise, mida õppisin ka Ruutu10 läbi viidud lühikursusel „Improintensiiv“. Kuna improteatri etendustes kasutatakse enamasti minimaalselt rekvisiite, on näitlejate pantomiimioskus oluline. Laval loodud objektide täpne kujutamine on vajalik selleks, et vaatajatel tekiks võimalikult täpne pilt loost, mida näitlejad püüavad edasi anda. Oskusi kujutletavate objektidega näidelda saab arendada vaid pideva harjutamise ning kogemuse teel. Pantomiimi raskuseks on, et kord juba laval loodud kujutletavaid objekte ei saa enne uue stseeni algust „ära kaotada“, see tähendab, et kui stseeni alguses istub tegelane kujutletava laua taga ja sööb, jäävad need laud, nõud, tool sinna kuni stseeni lõpuni. Kui uus liituv näitleja aga kujutletavast lauast läbi kõnnib, kaob stseenist reaalsuslähedus, mis võib vaatajad segadusse ajada. Teisest küljest on improvisatsiooni ning kujutletavate objektide kasutamise eeliseks vahendite piiramatuse. Näiteks kui tegelane A ütleb, et laval on roosa elevant, siis etendatava loo suhtes ongi nii, kuni teised trupi liikmed sellega kaasa mängivad. Samas saavad teised elevanti illusiooni „ära rikkuda“, öeldes näiteks, et tegelane A ei tunne loomi, kuna tegu on hoopis ninasarvikuga. See muudabki improetendused ettearvamatuks ning kaasahaaravaks nii näitlejatele endile kui ka publikule.

Tartu Ülikooli korraldatud õpetajatele mõeldud koolitusel „Õppemeetodid: draamapedagoogika“ on improteatrit kirjeldatud kui head viisi kuulamise, keskendumisvõime ja loovuse arendamiseks. Koolitusel kasutatud pressikonverentsi videosalvestusel esinenud Ruutu10, sel ajal Improkraatia nime kandnud trupi liige Silver Laius räägib, et impronäitlemist proovinud inimestel tekib kiiresti improteatri vastu kirg, kuna sarnaseid loovuse väljendamise olukordi tavaelus palju ei teki. Kuna enamasti on laval rohkem kui üks näitleja, arendab improteater ka selles osalejate meeskonnatööoskust, sest etenduse kvaliteet sõltub vaid sellest, kui hästi suudavad näitlejad üksteist mõista ning mängitavat lugu edasi viia. Tormi Tuuling tõi samal koolitusel välja, et improteatri oskused on kasulikud ka kooliõpetajatele, kuna neid saab rakendada koolitunni keskkonnas lastele mänguliste ülesannete loomisel. (Harro-Loit jt, 2013)

2.2.2. Improteatri mõju harrastajatele

Kuna improteater on Eestis üsna uus nähtus ning selle tegijaid on veel vähe, on üheks selle oluliseks osaks ka ühtne kommuun. Harrastajate all pean selles peatükis silmas improteatri

töötubades ning koolitusel osalevaid inimesi, kes ei esine regulaarselt, vaid tegelevad improonäitlemisega juhuslikumalt. Peale erinevate improonäitlemisest saadavate kasude, mida käsitlesin eelmises peatükis, on improonäitlemise kui hobi puhul oluline ka sotsiaalne faktor.

Improteater ja seda õpetavad ringid ning töötoad aitavad tutvuda improteatrist huvitatud eri tausta ja huvidega inimestel ning tunda rõõmu koos loodud etendustest. Näiteks annavad nii Ruutu10 kui ka Jaa Improteater igal aastal noortegrupile hobiringina regulaarselt tunde. Hobigruppides ning töötubades erinevate inimestega tutvumine aitab avardada silmaringi, arendab empaatiat ning sallivust. Improsuunalistes töötubades koos käivatest sõpruskondadest võivad välja areneda uued trupid. Näiteks 2015. aastal löid Ruutu10 töötubades käinud noored oma trupi Improssiivne, mis küll paari aasta pärast muutus mitteaktiivseks.

Improteatri võib liigitada ka rakendusteatri alla. Rakendusteater on „katustermin, mis hõlmab teatripraktikaid, kus mitte-esteetilised eesmärgid on olulisemad kui esteetilised ning kus tegijad ja vaatajad on väljaspool traditsioonilise teatri raame“ (Pesti, 2016, lk 121). Kuigi improetendusel on pealtnäha kõigest meelelahutuslik eesmärk, võib laval toimuda ka erinevate kogukondade integratsioon, erinevate vaatepunktide kokkupõrked ning näitlejate isiklike murede lahendamine. See rikastab ka publikut, kel on võimalus näha näitlejate suhtlust ning ideede loomist ja arenemist. (Pesti, 2016, lk 124) Seetõttu võib improteatriga tegelemist pidada positiivseks nii üksikisikule kui ka tervele ühiskonnale. See annab inimestele võimaluse eneseväljenduseks, mis aitab end paremini tundma õppida. Tänu erinevate mõtteviiside, ideede ja ühiskonnarollidega kokkupuutumisele ning nende läbimängimisele muudab see ka ühiskonna tolerantsemaks ning mõistvamaks.

Publikuküsitluste vastustest tuli välja, et improteatriga tegelevad inimesed peavad oluliseks kommuuni. Ühine huvi end improviseerimises arendada ja/või etenduste külastamine võimaldab leida uusi tutvusi ning teha koos millegi nimel tööd. Kuna impromänge mängides satuvad inimesed tihti ettearvamatutesse ning mugavustsoonist välja viivatesse olukordadesse, siis on nad lavapartneritega avatumad ka väljaspool lava. Koos teistega erinevaid keerulisi situatsioone või ülesandeid laval lahendades peavad inimesed üksteist ning ennast tugevalt usaldama.

Erinevad impromängud on noorte hulgas menukad, kuna need sunnivad osalejaid mugavustsoonist välja astuma ning kiiresti uute olukordadega kohanema. Kuna improteatris pole karme reegleid ega ka tegutsemisjuhiseid, tuleb osalejatel rohkem ise mõelda ja samas kaaslastega arvestada ning see aitab lastel loomingulist mõtlemist, sotsiaalseid oskusi ning meeskonnatööoskust arendada. (Lättemägi, 2017, lk 30, 47) Seega saavad improteatriga tegelemisest kasu ka harrastajad, kes ei kuulu ühtegi regulaarselt esinevasse truppi.

2.2.3. Improteatri mõju vaatajatele

Improetenduste publik läheb etendusele põhiliselt otsima meelelahutust. Publikuküsitlustest selgus, et kõige rohkem meeldib improteatri juures inimestele huumor. Ka näitleja Kati Ong on välja toonud, et publik soovib eelkõige näha lühikesi löövaid sketše. Peale selle meeldib vaatajatele etenduste ettearvamatus, lahtine lõpptulemus ning vahetu emotsioon. Improteatri eriliseks jooneks ongi ka tõsisemate etenduseformaatide puhul tekkiv situatsioonikoomika ning iga etenduse uudsus, mis pakub põnevust nii näitlejatele kui ka vaatajatele. (Ong, 2016, lk 46)

Teisest küljest toodi publikuküsitluste vastustes välja, et improteatri õhkkond on hea vaheldus igapäevaelu rutiinile ning et see pakub mitmekülgset elamust, kuna käsitletavat teemat sõltuvad vaid etenduse ajal publikule ning näitlejatele pähe tulnud mõtetest. Kohapeal sündivad etendused pakuvad inimestele uusi vaatepunkte tuttavatele teemadele, ootamatuid ideid ning võimalust lihtsalt naerda. Inimestele meeldib improviseeritud etenduste ettearvamatus, spontaansus ning uudsus, kuna iga etendus on erinev. Lisaks nimetati ka võimalust näha näitlejaid kohapeal mõtlemas ning head meeskonnatööoskust. Välja toodi, et improteater võiks Eestile olla oluline just seetõttu, et inimesed saavad end seal vabalt tunda ning välja elada, see ühendab inimesi ning on hea meelelahutus.

Kriitilisi kommentaare oli välja toonud vaid kolm inimest 88-st publikuküsitlusel osalejast. Märkiti, et etenduste kvaliteet on muutuv, vahel jäävad näitlejatel detailid märkamata, käsitletavat teemat võivad olla igavad ning liiga argipäevased. Lisaks minnakse vahel välja ainult naljategemisele.

2.2.4. Improteatri mõju Eesti ühiskonnale

Improteatri etenduste sisu saab inspiratsiooni publiku pakutud ideedest ning areneb vastavalt sellele, mille peale näitlejad ise laval mõtlevad, olles seega ideaalne pinnas erinevate mõtteviiside peegeldamiseks. Kuna laval loomingule sisu osas reeglid enamasti puuduvad, on näitlejatel võimalik improteatri vormis viidata erinevatele ühiskonnaprobleemidele, väljendada poolehoidu või vastumeelsust mõne poliitilise liikumise suhtes ning juhtida tähelepanu muudele muredele erinevates ühiskonnaelul valdkondades.

Intervjuudest erinevate Eesti aktiivsete trupptide impronäitlejatega tuli välja, et ühiskonnakriitilisus pole siiski improteatri peamine eesmärk. Enamasti on laval toimuv seotud päevakajaliste teemadega, kuna näitlejad loovad seoseid sellega, millele on ise hiljuti mõelnud, mida näinud ja kuulnud. Samuti võib publik pakkuda hetkel ühiskonnas kõlapinda

pakkunud märksõnu. Ka Improteater IMPEERIUMi liige Tarvo Krall on kinnitanud püüdu etenduste sisu aktuaalsena hoida: „Me mängime alati teadlikult lähtuvalt konkreetsest kohast, sealsest keskkonnast ja sisendid tulevad ju alati publikust. Kasutame märksõnu, mis on konkreetse linnaga seotud. Näiteks vaatasime enne esinemist lehed ühe, et mis on põletavad teemad lisaks Trumpile. Nii suudab publik seostada [etenduse sisu endale olulisega].“ (Lilleorg, 2017) Poliitilist propagandat Eesti improteatris enamasti ei kohta, pigem kasutatakse erinevaid tuntud isikuid ning liikumisi koomilisel eesmärgil.

Improteatrit kui rühmaloome meetodil põhinevat teatrivormi võib pidada ka avangardliikumiste üheks võimalikuks avaldumise vormiks, kuna laval esitletavat ideed ei ole kuidagi poliitiliselt piiritletud. Madli Pesti on oma doktoritöös „Poliitiline teater ja selle strateegiad Eesti ja lääne kultuuris“ toonud näiteks Norra lavastaja Vegard Vinge ning Saksa kunstniku Ida Mülleri rühmaloome näitena valminud tööd. Need lavastused on tihedalt seotud ühiskonnakriitikaga ning neis leidub pikki improviseeritud stseene. Etenduste ette määramata pikkus, mis küündib 8–17 tunnini, on samuti viis kritiseerida tänapäeva kiirustavat maailma. Juhuse ning improvisatsiooni elemente on leitud aga nii futuristide, dadaistide kui ka sürrealistide loomingus, kelle kõigi eesmärgiks oli vastanduda oma kaasaja kultuuritraditsioonidele. (Pesti, 2016, lk 63, 71–72, 81)

Publikuküsitluste vastuste põhjal peavad inimesed improteatrit oluliseks kultuurimaastiku rikastajaks. See on oluline meelelahutus ning viis „mõelda raamidest väljaspool“. Lisaks toodi välja improteatri „terapeutiline mõju“: see muudab ühiskonna üleüldiselt avatumaks ja elurõõmsamaks. Erinevad avatud etteregistreerimisega *show'd* annavad eneseväljendus- ning esinemisvõimaluse neile, kes muidu ehk avalikkuse ette ei satuks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli välja selgitada, millist rolli mängib improteater Eesti kultuurimaastikul, kuidas see arendab aktiivselt, järjepidevalt tegutsevaid impronäitlejaid, mida pakub harrastajatele, mil viisil mõjutab vaatajaid ning kas see on Eestile oluline. Lisaks soovis uurimistöö anda ülevaate tänapäevase improteatri väljakujunemisest maailmas ning kirjeldada improteatri arengulugu Eestis. Intervjueeritud impronäitlejatele ja mulle teadaolevalt pole sellise sisuga eestikeelset materjali improteatri olulisusest Eestis varem tehtud, seega võiks töö praegustele ja tulevastele Eesti impronäitlejatele kasulik olla.

Improteater on unikaalse vormiga teatrižanr, milles osalejad mõtlevad kogu etenduse sisu kohapeal välja. Etendused jagunevad ajalise kestuse järgi lühi- ja pikkformaadiks. Esimese alla kuuluvad erinevad lühikesed mängud, mille peamisteks omadusteks on kiirus ning

üllatused. Pikkformaadil on samuti tihti struktuur paika pandud, mille raamides tekib pikk ning mitmekülgseid emotsioone pakkuv narratiiv. Kuna improteatris luuakse kogu etendus kohapeal, siis on tavapärane küsida publikult inspiratsiooni või lasta neil muul moel etenduse käiku mõjutada.

Etendusteks valmistudes teevad näitlejad läbi erinevaid harjutusi ning mängu. Nende abil treenitakse erinevaid etendustes kasutatavaid võtteid ning kiiret mõtlemist. Oluline on ka pantomiimioskus: kuna etenduste sisu ei saa planeerida, peavad näitlejad enamasti laval kasutama kujutletavaid esemeid. Enne etendusi proovitakse läbi ka kasutatavat formaati, et tutvuda erinevate võimalustega, mida see pakub. Pideva harjutamise kaudu õpitakse paremini tundma oma trupikaaslast ning tekib omavaheline tugevam usaldus.

Improteater on Eestile oluline kultuurinähtus mitmel põhjusel. Esiteks avaldab see positiivset mõju inimestele, kes impronäitlemisega tegelevad. Laval esinemine aitab tõsta enesekindlust ja näitlejaoskused aitavad kaasa eneseväljendusele. Kuna impronäitlejatel tuleb kogu lugu kohapeal ning lavapartneritega koostöös välja mõelda, arendab see ka loovust, spontaansust ja meeskonnatööoskust. Lisaks tekitab improteater oma kõik-on-lubatud-ning-vigu-pole-olemas põhimõttega näitlejates hea tuju ning muudab nende ellusuhtumise positiivsemaks.

Peale püsitruppidesse kuuluvate näitlejate on improteater populaarne ka harrastajate seas, näiteks koolitavad mitmed Eesti improteatrikoosseisud regulaarselt välja noori impronäitlejaid. Ühine hobi toob kokku eri tausta ja huvidega noored, kes impromängude abil õpivad sotsiaalseid oskusi, eneseväljendust ning avatust. Kuna improteatris tekivad lood näitlejate loodud seoste ning mõtete põhjal, saavad kokku erinevad vaatepunktid, mis rikastab iga osaleja maailmapilti. Erinevate inimestega ühise eesmärgi nimel koos töötamine arendab ka empaatiat ja sallivust ning aitab inimestel end tundma õppida.

Improteater on eriline kogemus ka selle vaatajatele, pakkudes neile võimalust argirutiinist väljuda ning rikastades seega Eesti kultuurimaastikku. Improteater erineb valdavast osast teistest kunstivormidest, kuna etendustel on enamasti ka vaatajatel võimalik ise loo kulgu mõjutada. Etendused on vahetud ja ettearvamatud ning tänu situatsioonikoomikale tekitavad publiku hulgas ka alati naeru – vaataja osaleb interaktiivselt etenduse protsessis. Improteater ühendab eri valdkondadest ning erinevate huvidega inimesi ning peegeldab ühiskonda tervikuna.

Improteatri etendused kajastavad ka ühiskonna üleüldist meeleolu ning erinevaid mõtteviise. Kuna näitlejad paluvad inspiratsiooniks tihti sõnu, lauseid või muud sellist publikult, siis tulevad esile just need teemad, mis parasjagu aktuaalsed on. Teisest küljest on ka laval tekkiva loo aluseks ka erinevad seosed, mis näitlejatel varasemate märksõnade ja tegevustega pähe

tulevad. Seetõttu väljenduvad erinevad hoiakud ning vaatepunktid ka näitlejate kaudu. Kuigi improteatri puhul on tavaline, et etendustes kajastuvad päevakohased teemad, pole ühiskonnakriitilisus siiski selle peaeesmärk.

Improteater on uus ning kiiresti leviv teatrižanr, mis pakub positiivseid elamusi nii vaatajatele kui ka näitlejatele. Selle võlu peitub vahetuses, uudsuses, ettearvamatuses ning situatsioonikoomikas, tänu millele lahkub vaataja saalist enamasti heas tujus. Kuigi praegu on improteater veel eestlaste seas üsna tundmatu, võib senise kiire leviku põhjal loota, et järgnevate aastate jooksul muutub see populaarsemaks. Improteatri valdkond pakub edasiuurimise võimalusi näiteks selle kohta, milliseid puutepunkte on improteatril ja nn püstijalakomöödia või kuidas mõjuks impronäitlemisega tegelemine erivajadustega lastele ning noortele.

SUMMARY

Improtheatre in Estonia

The aim of this research was to uncover the role of improtheatre in Estonia, and its effect on the involved actors and the audience. Additionally, it covers the current knowledge of the origin of improtheatre in the world and summarises the history of the improtheatre in Estonia.

The source for the first part of the study on the history of improtheatre in Europe and USA was literature published in English, both online and printed material. In the second chapter, addressing the history of improtheatre in Estonia, I used mostly the homepages of the theatre troupes as well as interviews with different actors.

In my research, I collected data from interviews with the actors representing different Estonian improtheatre troupes and from the polls carried out among the audience of two improtheatre festivals in Estonia in 2017. In addition, I myself took part of several improtheatre courses to understand its concepts in more depth.

Improtheatre is important for Estonia for various reasons. Firstly, it has positive effect on actors, evolving confidence, creativity and teamwork skills. Furthermore, as a hobby it brings together people with different views and backgrounds and helps to develop their social skills. It is also beneficial for the audience as a type of entertainment and an opportunity to break the daily routine. It differs from other art forms as the audience itself can affect the course and outcome of the performance.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Adler, T. (2017). Improvisational theatre. The Electronic Encyclopedia of Chicago.
<http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/631.html> (24.10.2017).
- Alla, H. (2015). Improteater sünnib siin ja praegu. *Postimees*.
<https://kultuur.postimees.ee/3336651/improteater-sunnib-siin-ja-praegu> (26.10.2017).
- Artistid. (2017). Eesti Improteater. <http://improteater.ee/> (19.11.2017).
- Commedia dell'arte. (1998). Encyclopædia Britannica.
<https://www.britannica.com/art/commedia-dellarte> (13.09.2017).
- Frost, A. ja Yarrow R. (2016). *Improvisation in Drama, Theatre and Performance: History, Practice, Theory*. New York: Pelgrave Macmillan.
- Harper, D. (2017). Improvisation. Online Etymology Dictionary.
<https://www.etymonline.com/word/improvisation> (26.10.2017).
- Harro-Loit, H., Lõhmus, E., Kukk, I. (2013). Õppemeetodid: draamapedagoogika. Draamapedagoogika elemendid tunnis. <https://sisu.ut.ee/oppemeetodid3/3-draamapedagoogika-elemendid-tunnis> (24.10.2017).
- Ilmjärv, K. (2006). Jazzmuusika ajalugu. Muusikaõpetuse konspekt 8 klassile. Öismäe Humanitaargümnaasium.
http://oismae.tln.edu.ee/bw_client_files/oismae/public/img/File/jazzmuusika.pdf (24.10.2017).
- Imperiaalid. (2017). Improteater IMPEERIUM. <http://improimpeerium.ee/imperiaalid/> (19.11.2017).
- Impropooltund. (2017). Impropooltund. <https://pooltund.improv.ee/> (19.11.2017).
- Improteater IMPEERIUM vastab Improgrupp Jaa! esitatud jää-ämbri väljakutsele heategevusliku etendusega. (2014). *Müürileht*.
<http://www.muurileht.ee/improteater-impeerium-jaa-ambri-valjakutse/> (24.10.2017).
- Improteatri ajalugu. (2017). Eesti improviseeritud teatri mängukava & info.
<http://improv.ee/impro-eestis/> (18.11.2017).

Ivask, S. (2011). Improteater aitab leida enesekindlust. *Tartu Postimees*.
<https://tartu.postimees.ee/367109/improteater-aitab-leida-enesekindlust> (26.10.2017)

Jaa !Improteater. (2017). Eesti improviseeritud teatri mängukava ja info.
<http://improv.ee/trupid/improgrupp-jaa/> (18.11.2017).

Johnstone, K. (2014). *Impro for Storytellers*. New York: Routledge.

<https://books.google.ee/books?id=T62mAgAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (24.10.2017).

Krakovsky, B. E. (2015). A Retracing in Praise of the Unretraceable: Jazz Improvisation, Theatre Games and Curriculum. *Electronic Theses & Dissertations*.
<http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2426&context=etd> (24.10.2017).

Kuidas sündis idee korraldada Festival. (2017). Ruutu10 blogi.

<http://www.ruutu10.ee/blogi/kuidas-sundis-idee-korraldada-festival> (12.11.2017)

Koolitus. (2017) Eesti Improteater. <http://improteater.ee/> (22.11.2017).

Koolitused. (2017a). Improteater IMPEERIUM. <http://improimpeerium.ee/koolitused/> (22.11.2017).

Laks, T. (2014). Vene ja Eesti improteatrid mängivad koos Ida-Virumaal. Eesti Rahvusringhäälingu kultuurikülg

<http://kultuur.err.ee/300735/vene-ja-eesti-improteatrid-mangivad-koos-ida-virumaal> (24.10.2017).

Lilleorg, T. (2017). Tarvo Krall: improteater avab hoopis teised ajukanalid. Eesti Rahvusringhäälingu kultuurikülg.

<http://kultuur.err.ee/315678/tarvo-krall-improteater-avab-hoopis-teised-ajukanalid> (24.10.2017).

Lättemägi, E. (2017). Mängust õppimine ja õpikogemuse reflekteerimine „Let's play!“ projektis osalejate kogemuste näitel. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57200/elo_lattemagi_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (24.10.2017).

Medieval theatre. (1999). Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/art/Western-theatre/Medieval-theatre> (13.09.2017).

Meie parimate oskustega improviseerijad. (2017) Ruutu10 kodulehekülg. <http://www.ruutu10.ee/improviseerijad.html> (19.11.2017).

Mis on improkomöödia? (2016). Ruutu10 kodulehekülg. <http://www.ruutu10.ee/blogi/mis-on-improkomoodia> (24.10.2017).

Oja, E. (2017). Proovilepanek: kas Improteater Impeerium ajab naerma. Eesti Elu. <http://www.eestielu.com/et/organizations/229-tartu-college-events-sundmused/6236-proovilepanek-kas-improteater-impeerium-ajab-naerma> (24.10.2017).

Olli, M. (2017a) Intervjuu Rahel Otsaga. Läbi viidud 12.06.2017. Materjalid on töö autori valduses.

Olli, M. (2017b) Intervjuu Mairi Tikerpaluga. Läbi viidud 13.06.2017. Materjalid on töö auto valduses.

One Word at a Time – King of the Hill. (2017). Spolin Games Online. <https://spolingamesonline.org/portfolio-items/one-word-story-king-of-the-hill/> (26.10.2017)

Pesti, M. (2016). Poliitiline teater ja selle strateegiad Eesti ja lääne kultuuris. Tartu Ülikool Kirjastus. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/53884/pesti_madli.pdf?sequence=3&isAllowed=y (24.10.2017).

Ong, K. (2016). Sihtrühma määratlemine ja kommunikatsioon sellega Eesti Improteatri ja Improteater IMPEERIUMi näitel. Tallinn: Tallinna Ülikool, Balti Filmi, Meedia, Kunstide ja Kommunikatsiooni Instituut

Rudlin, J. (2003). Commedia dell'Arte: An Actor's Handbook. New York: Taylor&Francis Group. <https://books.google.ee/books?id=aW6KAgAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (24.10.2017).

Schuller, G. (1968). Early Jazz: it's roots and musical development. Oxford: Oxford University Press

<https://books.google.ee/books?id=PfwfMTWBGgYC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (24.10.2017).

Sternberg, R. J. (1999). Handbook of Creativity. Cambridge: Cambridge University Press

<https://books.google.ee/books?id=d1KTEQpQ6vsC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (24.10.2017).

Sweet, J. (2009). Viola Spolin. *Dramatics Magazine*. http://spolin.com/?page_id=1384 (24.10.2017).

Velberg, M. (2017) Improteatri töötuba. VAT teatri kodulehekülg. <http://www.vatteater.ee/et/opetajale/13/improvisatsiooni-tootuba.html> (24.10.2017).

Who is Keith Johnstone? (2017). International Theatresports Institute. <https://theatresports.org/keith-johnstone/> (25.10.2017).

What is Theatresports™? (2017). International Theatresports Institute. <http://theatresports.org/theatresports/> (25.10.2017).

Tallinna Rahvusvaheline improteatrite festival (2013). Tallinna Rahvusvaheline Improteatrite Festival. <https://2013.improfestival.ee/> (12.11.2017).

Theatresports™. (2017). Theatresports. <https://theatresports.org/ts/> (12.11.2017).

The Second City: Over 50 Years of Funny. (2017). <http://www.secondcity.com/history/> (24.10.2017).

Toikka, A. (2017). Improvisatsiooni kasutamine VAT teatris. E-kiri Marie Ollile, 21. september.

Tonts, A. (2016). Draama ja teater. Gümnaasiumiõpik. Tallinn: Maurus Kirjastus OÜ

Lisa 1. Näitlejatega tehtud intervjuudes kasutatud küsimused

1. Palun tutvustage ennast
2. Mis on improkomöödia (teie jaoks)?
3. Kuidas improkomöödia alguse sai?
4. Kuidas erineb improkomöödia klassikalisest teatrist? Mis on eelised, puudused?
5. Kuidas sai teie trupp alguse?
6. Milline on teie etenduste eesmärk?
7. Kuidas iseloomustaksite oma truppi? Mida te väärtustate, mida väldite?
8. Milline on üks hea impronäitleja?
9. Kui tavateatri proovides harjutavad näitlejad päheõpitud teksti, millele lavastaja oma visiooni annab jne, siis millised näevad välja impronäitlejate proovid?
10. Kui palju võtate malli ajaloost, nt Keith Johnstoni ideed, Spolini teatrimängud, või teistelt riikidelt?
11. Kellele on teie trupi etendused suunatud? Millist publikut kõige rohkem on?
12. Kuidas saate aru, kas etendus läks korda või mida oleks pidanud teistmoodi tegema?
13. Mis on improviseerimise juures kõige raskem, mis on kõige toredam?
14. Kuidas erineb teie trupp teistest Eesti koosseisudest? Kui palju on konkurentsi?
15. Kus paikneb Eesti maailma improkomöödia maailmas? Mis on hästi, milles oleks veel areneda?
16. Miks on oluline improkomöödia Eestile?
17. Mõni naljakas või hästi meelde jäänud seik, lugu.

Lisa 2. Näitlejatega tehtud jätkuintervjuude küsimused

1. Kuidas ja kui palju väljendub Sinu arvates improteatris ühiskonnakriitilisus (st aktuaalsete teemade käsitlemine, neile oma vaatenurga lisamine või mõnede teemadest unustatud probleemidele tähelepanu pööramine)?
2. Millised teised trupid, ideed, raamatud, kokkupuuted või muus selline on kõige rohkem Sinu trupi mõjutanud ja kuidas? Kellest olete kõige rohkem eeskujuna võtnud stili osas või kuidas erinevate teistest Eesti improkoosseisudest?
3. Kas ja kuidas olete end lisaks treeningutele koolitanud või mis plaanid on praegu?
4. Mis on Sinu trupi liikmete kaugem eesmärk trupile (st jõuda rohkem välismaale, koolitada rohkem õpilasi vms)?
5. Esinemistest: kas ja kus olete välismaal esinenud? Mõni muu eriline etendus?
6. Kust tulevad ideed uute formaatide jaoks?
7. Milliseid viise põhiliselt kasutate, et levitada infot oma trupi ja tulevate etenduste kohta?

Lisa 3. Publikuküsitluste küsimused

Olen Marie Olli Hugo Treffneri Gümnaasiumi 12. klassist ning palun Teil vastata mõnele küsimusele, et aidata mind mu uurimistööga improteatri kohta Eestis. Kõik vastused jäävad anonüümseks.

Vastaja vanus:

Vastaja sugu:

Kust või kuidas kuulsite esimest korda improteatrist? Milliseid meediume kasutate, et jooksvalt infot saada?

Mis Teile improteatri juures meeldib/ei meeldi?

Kui tihti külastate etendusi või kuidas muul moel olete improteatriga seotud?

Kas ja kuidas on kogemused seoses improteatriga Teid igapäevaelus mõjutanud?

Miks on Teie arvates improteater Eestile oluline, kasulik?

Lisa 4. Publikuküsitluste küsimused inglise keeles

I am Marie Olli from the twelfth grade of Hugo Treffner Gymnasium and I would be really grateful if You could help me with my research and answer some questions. All the answers will be anonymous.

Your age:

Your gender:

How and when did You first learn about improtheatre? Which mediums do you use to find out information?

What do You like/don't like about improtheatre?

How often do you go to the shows or how are You connected to improtheatre?

Have experiences with improtheatre affected You in some way and if yes then how?

Why is improtheatre important for Estonia in Your opinion?

How often do you go to the shows or how are You connected to improtheatre?

Lisa 5. Eesti improtruppide koosseisud 19.11.2017 seisuga

Järgnevalt esitan uurimistöö peatükis 1.3 välja toodud improtruppide koosseisud 19.11.2017 seisuga.

Eesti Improteater: Rednar Annus, Sulev Võrno, Kristel Aaslaid, Mart Gabrel, Kaia Oidekivi ja Kaarel Orumägi. (Artistid, 2017)

Improteater IMPEERIUM: näitlejad Kati Ong, Rauno Kaibiainen, Mairi Tikerpalu, Merilin Kirbits, Maarika Mesipuu-Veebel, Erki Aule, Maarius Pärn ja Tarvo Krall (ka muusik), muusikud Madis Kreevan, Ragnar Toompuu ja Madis Jürgens ning valgustaja Mario Saarik. (Imperiaalid, 2017)

Jaa Improteater: Ando Roots, Helena Kullamaa, Indrek Puolokainen, Liis Preitof, Maria Jõgi, Mikk Pärast, Piret Soosaar, Rahel Otsa, Siret Trei, Siret Tuula, Timo Talvik. (Jaa Improteater, 2017)

Ruutu10: Martin Junna, Rauno Meronen, Toivo Värbu, Jürmo Mehine, Silver Laius ja Andres Kalle. (Meie parimate..., 2017)